KUBBEALTI

AKADEMİ MECMÛASI

Ekrem Hakkı Ayverdi
Sâmiha Ayverdi
Nihad Sâmi Banarlı
Tahsin Banguoğlu
Yahya Kemal Beyatlı
İhsan Bingüler
Fâruk Nâfiz Çamlıbel
Hâlis Erginer
Ulvî Erguner
Fevziye Abdullah Tansel
Fâruk Kadri Timurtaş
Muhsin Ziyâ

Kitaplar :
M. Münir Atalar

Yıl : 3 Nisan 1974 Sayı : 2

KUBBEALTI

AKADEMİ MECMÛASI

Sâhibi

Kubbealtı Cemiyeti adına İdare Heyeti Başkanı

İlhan Ayverdi

Müdür

Nihad Sâmi Banarlı

Yazı İşleri Müdürü

Ayşe Özden

Yıl : 3 1 Nisan 1974 **Sayı : 2**

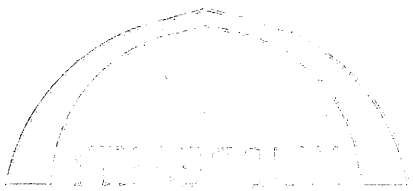

Kubbealtı Akademi Mecmûası, üç ayda bir çıkar, akademik mecmûadır.

Fiâtı 7,5, yıllık abone bedeli 30 T.L. dır. Dış ülkeler için abone bedeline posta ücreti ilâve edilir: Her sayının ücreti, Avrupa için 350 krş. Amerika için 10 lira 25 krş. tur. **(Abonelerin, değişen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur.) İlân ve reklâm, millî kültürümüze hizmet eden müesseselerden alınır;** tam sahîfe 1500, yarım sahîfe 800 liradır.

Adres : Çarşıkapı, Yeniçeriler Caddesi, No. 81 İstanbul; P.K. 107 — Beyazıt. Tel. 22 95 17

Basıldığı Yer : *Baha Matbaası*

Kapak Kompozisyonu : *Aydın Yüksel*

İÇİNDEKİLER

		Sayfa
Büyük Rü'yâlar ve Boğaz Köprüsü	**	5
Bir Vak'a	Sâmiha Ayverdi	9
Târih Sevgisi	Yahya Kemâl	14
On Yabancı Dilden Öztürkçe Kelimeler	Prof. Tahsin Banguoğlu	15
İsimsiz Kıt'alar	F. Nâfiz Çamlıbel	21
Kubbealtı Akademik Seminerleri Nisan Ayı Programı		22
Uydurma Kelimeler Sözlüğü	Prof. Dr. Fâruk K. Timurtaş	23
Târihimizde Anadolu ve Rumeli Devirleri	Ekrem Hakkı Ayverdi	28
Celâl Sahir Erozan'ın ve Şâirlerimizden Sekizinin Kullandıkları İğreti Adları İsbâtlayan Notlar	Fevziye Abdullah Tansel	41
Türk Mûsıkîsi Bizans Aksiyonu mudur?	Ulvî Erguner	56
Fâruk Nâfiz'e Kıt'alar	Hâlis Erginer	61
Fâruk Nâfiz İçin	Muhsin Ziyâ	62
Minâre, Mîmârî ve Mânâ	İhsan Bingüler	66
Yeni Kalemler — Karanfil Seher Yeli	Tahir Arıksoy Celâleddin Akad	71
Kitaplar	M. Münîr Atalar	73

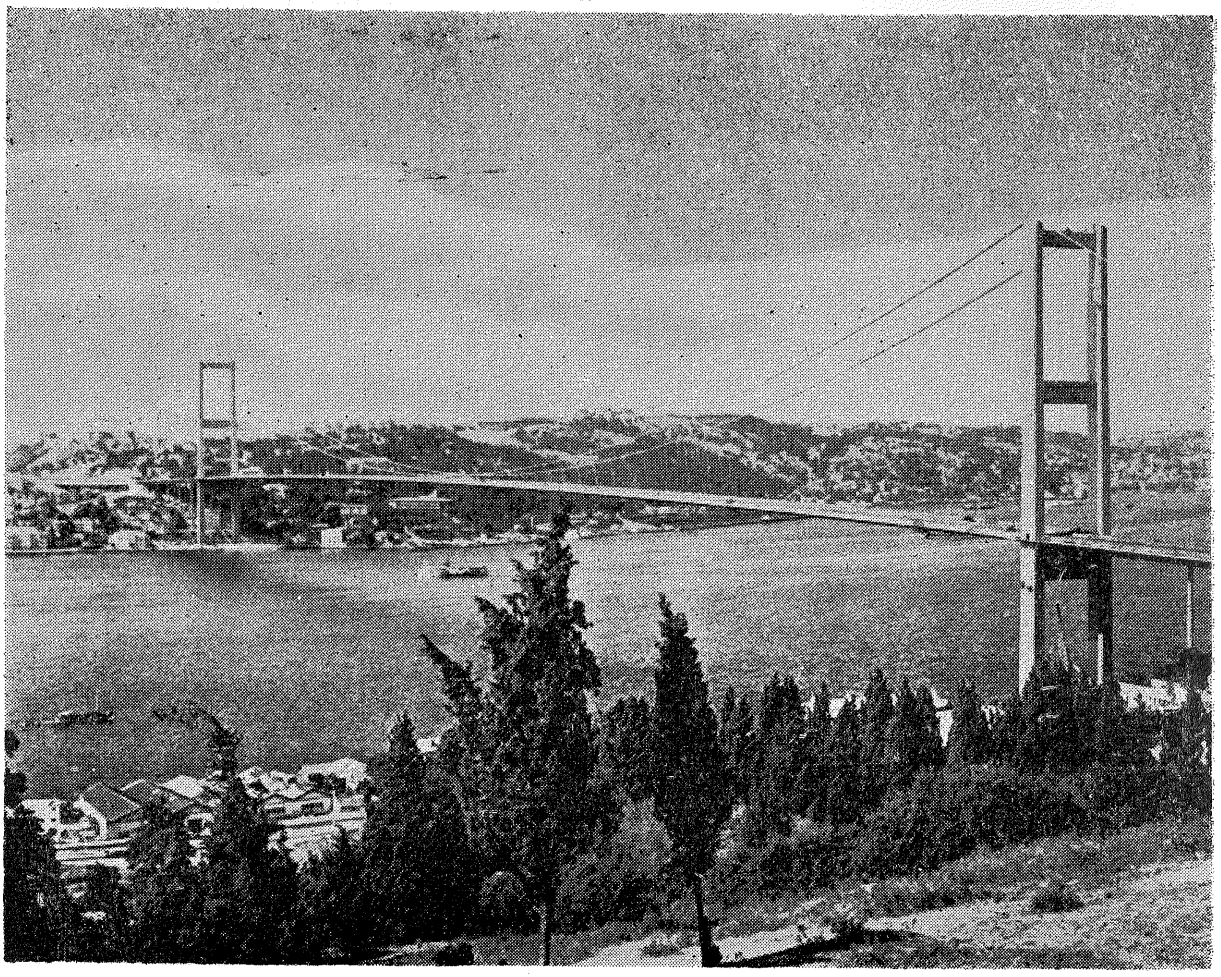

Boğaz Köprüsü

BÜYÜK RÜ'YÂLAR ve BOĞAZ KÖPRÜSÜ

Bu mevzûa, evelce de birkaç defâ temâs etmiştik. Bu seferki temâsımız, hem millî vicdânın târihte gerçekleşmiş emelleri üzerinde bir kere daha durmak için; hem de **Boğaz Köprüsü** dolayısıyledir. Dikkate değer nokta şudur ki: Türk mâneviyâtı târîhinde, def'alarca, milletimizin dünyâ hâkimi olacağına dâir **rü'yâlar** görülmüş ve bu rü'yâlar gerçekleşmiştir. Çünkü derin köklü bir millet, derin köklü çınarlar gibi, mutlaka büyüme ihtiyâcındadır. Böyle milletler, büyümenin rü'yâsını görebildikleri ölçüde büyürler. Bu büyümenin en sıcak örneklerini de, uzak ve yakın, kendi mâzîlerindeki büyüklükleri ve büyüme kudretini görerek, severek elde ederler.

Şimdi, örnekleri verelim: (Örnekleri, eski Türk ve Türk - Osmanlı destanlarından alıyoruz. Çünkü Türk destanlarında hem büyük hakîkat payı vardır, hem de bu destanlar, Türk mâneviyâtının en sahîh aynalarıdır.)

Birincisi, çok eski bir rü'yâdır:

Oğuz Kaağân'ın, ak saçlı, ak sakallı bir vezîri vardı. Adı, Uluğ Türk'dü. Uluğ Türk, uykusunda bir altın yay ve üç gümüş ok gördü. Bu altın yay, gün doğusundan gün batısına uzanmıştı. Üç gümüş ok da şimâle uçuyordu.

Uluğ Türk, düşde gördüğünü hâkaanına anlattı ve "Ey kaağânım, sana hayat hayırlı olsun. Gök Tanrı, düşümde gördüğümü sana gerçekte de versin; Tanrı, bütün dünyâyı senin soyuna bağışlasın." dedi.

Oğuz Kaağan, Uluğ Türk'ün sözünü ve öğüdünü dinledi. Yurdunu, Boz-oklar denilen Gün, Ay, Yıldız adlı, büyük oğullarıyle, Üç-oklar denilen Gök, Dağ, Deniz adlı, küçük oğullarına böldü ve onları yeryüzünün Doğusuna, Batısına hâkim olmaya yolladı.

★

Son kısmını, kısaltarak yazdığımız bu çok eski Türk destanının, rûhca ve mânâca bir tekrârı da **Osmanlı Târîhi**'ndedir. İngiliz târihçisi **H.A. Gibbons**'un, XV. asır Osmanlı târihlerinden alarak, bu arada **İdrîs-i Bitlîsî**'den tercüme ederek, sahîfelerinde mühim yer verdiği bu **rü'yâ** (Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Râgıp Hulûsî terc. s. 12, İst. 1926) her bakımdan büyük bir mânâ ve mâneviyât hazînesidir :

Sultan Osman, bir gece Şeyh Edebâlî'nin zâviyesinde uyurken, bir rü'yâ gördü. Rü'yâsında kendisi şeyhin yanında yatıyordu. Gördü ki Edebâlî'nin koynundan bir ay doğdu; dolunlaşınca inip kendi koynuna girdi. O anda kendi göbeğinden bir ağaç bitip büyümeğe, yükselmeğe başladı. Büyüdükçe yeşillendi, güzelleşti. Dallarının gölgesiyle bütün dünyâyı örttü.

"Anun gölgesinde dağlar var. Dağlarun dibinden pınarlar çıkup revâne olub akar. Kimi bâğın suvarur, kimi çeşmeler akıdur.,,

Ağacın yanında dört sıra dağlar gördü ki bunlar, Kafkas, Atlas, Toros ve Balkanlardı. Ağacın köklerinden Dicle, Fırat, Nil ve Tuna akıyordu. Bu ırmakların üzerinde, deniz gibi, gemiler vardı. Tarlalar ekin doluydu. Dağların tepeleri ormanlarla örtülüydü. Vâdîlerde şehirler vardı. Bunların hepsinin altundan kubbelerinde birer hilâl ışıldıyordu. Minârelerinde müezzinler ezan okuyorlardı. Bu sesler, ağaç dallarındaki kuşların cıvıltılarıyle karışıyordu.

Bir an, ağacın yaprakları, kılıç gibi uzamaya başladı. Derken bir rüzgâr çıkıp bu yaprakları İstanbul şehrine doğru çevirdi. Şehir, iki denizin ve iki karanın birleştiği yerde, iki fîrûze ile iki zümrüd arasına oturtulmuş bir elmas gibi idi.

Böylece, bütün dünyâyı kuşatan geniş bir ülke gibi halkalanan bir yüzüğün kıymetli taş'ını andırıyordu.

Sultan Osman, yüzüğü takıyorken uyandı.

"Yarındâsı, **Osman Gaazî**, bu düşünü Edebâlî'ye anlattı. Şeyh ayıtdı: "Yâ Osman müjdegânî olsun. Sana ve senin evlâdına Hak Taâlâ saltanat verdi ve hem kızım **Mâl Hun Hâtun** sana helâl oldu.,, deyip kızını **Osman Gaazî**'ye verdi.

★

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve şahlanış asırlarında, bu rü'yâ, harfi harfine gerçekleşmiştir. Rü'yânın, yazıya geçirildiği yıllardan daha sonra gerçekleşen zaferleri de haber vermesi, bilhassa dikkat çekicidir.

Fakat aynı rü'yâ, **Oğuz Kaağan** destanındaki, en eski Oğuzların rü'yâlarından bâzı hâtıralar ve ana çizgiler taşır. Bunların hepsini burada karşılaştırmak uzun sürer. Kısaca, **Osman**'ın rü'yâsında rüzgârların kılıçlaştırdığı yapraklar, Oğuz Destanı'ndaki **altun yay**'ın fırlattığı oklardır. Osmanlı Türkleri, Oğuz Türklerinin târihlerinde ve destanlarında yer alan ve zamanla gerçekleşen daha başka rü'yâları da gördükleri, yâni rü'yâlarını bile târihlerinin şeref ve zafer sahîfelerinden alınan ilhamlarla gördükleri için, o ölçüde büyümüşlerdir.

Bu demektir ki milletler, bir rü'yâ görebildikleri ölçüde büyür ve yükselirler. Gördükleri rü'yâların ise kendi millî mâzîlerinin rü'yâlaşmış devirlerinden ilham alması, yeni millî iktidârı ve millî yükselişi gerçekleştirir.

Bu sebeple, târîhinde büyük rü'yâlar gerçekleştirmiş bir millete rü'yâ görmiyelim (!) demek yanlıştır. Aksine, milletimizi, hem de bütün büyüklük devirlerini örnek tutarak, günümüzün dünyâ şartları içinde görülebilecek rü'yâların en güzellerini görmeğe sevketmeliyiz. Gerçi her devirde başka ülkeler fethedip cihan hâkimiyeti kurulmayabilir. Fakat, böyle büyük bir millet, kendi vatan toprakları üzerinde yükselmenin de en üstün rü'yâsını görüp bunu da gerçekleştirebilir.

Yahya Kemal'i hatırlıyoruz: Târîhimizin en tâlihsiz bir devrinde hem de **Osmanlı** mâzîsinden ilham alarak:

Mağlûpken ordu, yaslı dururken bütün vatan,
Rü'yâma girdi her gece bir fâtihâne zan.

demiş ve bunun için **Yahya Kemal** olmuştu.

★

Bugün, Türkiye'de, yarınki **Büyük Türkiye** idealini gerçekleştirmeğe çalışan olgun ve çalışkan bir rûh taşıyanlarımız vardır. Bize düşen vazîfe, onların hayallerini engellemek şöyle dursun, bu rü'yâları desteklemek ve hattâ destanlaştırmaktır.

Nitekim bugün İstanbul Boğazı'nı en kıymetli bir gerdanlık gibi süsleyen **Boğaz Köprüsü** geçen asırların rü'yâsı idi. Bu rü'yâyı, bilhassa **Sultan Abdülhamid** gerçekleştirerek, milletine büyük hizmette bulunmak istemişti. Fakat onun hükümdarlığı boyunca (tıpkı bugünkü gibi) dış kışkırtmalarla çıkarılan iç fesadlar ve ihtilâller yüzünden bunda muvaffak olunamadı.

Şimdi elimizi vicdânımıza koyarak söylemek vazîfesindeyiz ki bugün, bu rü'yâ gerçekleşmiştir. Gerçekleşen rü'yâ, Türk'ün 20. asırdaki en üstün bir **medenî âbide**'sidir.

Biz, öyle inanıyoruz ki **Boğaz Köprüsü** rü'yâsını gerçekleştirenler, plânını tasarladıkları **Büyük Türkiye** idealini de gerçekleştirecek ve bunun için ellerinden geleni yapacaklardır.

Unutmayalım ki, biz nice zamandan beri, çocuklarımızı, kudretli mâzîmizden ilhâm alarak büyük rü'yâlar görmekten çok uzaklarda tuttuk Bu yüzden, onların köklerinden koparılabilenleri, bizim yerimize rü'yâ gören, düşman bir milleti sevmeğe başladılar. O millet ki 4 asırdan beri, Türkiye'yi elde etmenin rü'yâsını görmektedir.

* *

BİR VAK'A

Sâmiha Ayverdi

Hayat sahnesi, o kadar canlı hikâyeler, mâcerâlar ve çeşitli hâdiselerle yüklü bulunuyor ki, bunları atlayıp hayâlî imajlar ve tablolardan söz etmek, âdetâ yeryüzünü bırakıp, gökkubbe altında bir meçhûl seyrâna çıkmak gibi geliyor. Onun için de, bu seferki sohbetimize, yakın günlerin bir vak'ası mevzû teşkîl edecektir.

★

Ahlâkı ile, zarâfeti, dürüstlüğü, şerefi ve îmânı ile kendisini tanıyanların saydığı ve tanımayanların da tanımak istediği Râşid Er (1) isimli, gerçekten de eroğlu er, bir zât vardır.

Dostları ve yârânı çoktur. Varlığa, dirliğe, şan ve şöhrete îtibâr etmediği için de, meziyetler ve fazîletlerle yüklü tevâzûu, bu dostlar halkasını bir ökse gibi, kendine çekmekten geri kalmaz.

Günlerden bir gün, o yârândan biri olan İsmail Görgün isimli sanatkâr usta (2), hâlledememiş olduğu bir müşkülünü danışmak üzere üstâdına gelir. Müşkülü de şudur:

Ayakkabıcı esnâfından bir kimsenin işleri bozulmuş ve iflâs vaziyetine girmiştir. Mevcud malları satılacak ve elde

(1) Sâ'dî şeyhlerinden, merhum Âkif Efendi'nin oğlu.

(2) İsmail Görgün, senelerden beri, İtalya'da yapılmakta olan milletlerarası ayakkabıcılık müsâbakalarında dâimâ birinciliği alarak memleketin yüzünü ağartan sanatkârımızdır.

edilen meblâğ da, alacaklılar arasında taksîm olunacaktır. Kıymet takdîr edilecek eşyâlar için de muhammin olarak kendisini seçmiş olduklarından, fiilen işin içine girmiş bulunacaktır.

Sanatkâr, kendisine tevcîh edilen vazîfenin ağırlığı altında, daha başlangıçta ezilmiş olmalı ki, teklîfi kabul edip etmemek tereddüdü içindedir.

Nasıl tereddüd eylemesin ki, yıllardır, emeği ve kazancı ile çoluğunu çocuğunu geçindirmiş olan bir arkadaşının hem iflâsına şâhid olmak hem de, yağmalanacak son sermâye kırıntılarına bahâ biçip sattırmak, sonra da onları avuç avuç, alacaklılara dağıtmak vazîfesi elbette yürek sızlatıcı bir işdir.

Gerçi bu işde, kendisinin bir günah ve bir hatâ payı yoksa da, aynı toprağın, aynı cemiyetin, aynı inançların, hattâ aynı mesleğin adamı olmak, madde plânında olmasa bile, mânâ plânında, müsbetten olsun menfîden olsun, nasıl olur da ona bir hisse düşürmez bulunurdu?

★

Ama üzüntü ve tereddüdler içinde bocalayan sanatkâr da ne yapabilirdi? İşini, tezgâhını kaybeden arkadaşına acımakla berâber, ötekileri de düşünmek, onların da haklarını korumak gerekmez miydi? Mâdemki bir taraf borçlu, diğer taraf ise alacaklı bulunuyordu, istihkâk sâhibinin hukûkunu korumak da, mazlum mevkiinde olan alacaklılar lehine, adâletin tatbîk ve tecellîsi demek değil miydi?

Evet, gidecek, bu derûnî muhâsebe, endîşe ve tereddütlerini, fikir ve îmân eteğine yapıştığı büyüğüne açacaktı.

İsmail Usta, sanatiyle memleketine şan ve şeref getirmesini bildiği gibi, mütevâzî kültürü içindeki mânevî antenleriyle de, kendinden üst ve üstün insana doğru çekilip gitmeyi bilenlerdendi.

★

Bu noktada Şark, elbette ki Garb'dan bahtiyardı. Zîrâ Şarklı, bu ihtiyâcı duyabilecek derûnî hazırlık ve alışkanlıklarla törpülenip incelmiş bir iç tabîata, bir mânevî bünyeye sâhipti. Onun için de, târihî tekâmülünden gelen rûhî nizâm ve terbiye potasında kendini sağlama almış kemâlli insan motifinden, ferd ve cemiyet yararına taşan fazîlet, ferâgat, safvet ve muhabbet çeşmesine dudaklarını uzatıp kana kana içmesini, arınıp paklanmasını biliyordu. Bu bilgi, ihtiyar Şark'ın hayat hamurunu yuğuran felsefenin mayasında mevcuddu. İşte bu yüzden de Şark'da, kemâlli insan motifine olan çekiliş ve akış, tabiî ve hattâ târihî bir ihtiyaç, bir hayat ve bekaa te'mînâtı demekti.

★

Halbuki Garb, biribirine dişbileyen maddesi ile mânâsının arasını bulacak rehber insandan hemen her zaman mahrûm olmuştu. Onun için de maddesini azdıran ve mânasını sindiren beşerî hırslarına "Dur!" diyememek azâbından kurtulamıyordu.

Bu yokluğun acısını duyan bir uyanık zümrenin sesine ise kulak asan yoktu.

İşte zavallı Nietzche, bunlardan biri değil miydi? Üstün zekâsına ve bir felsefî ekolün zirve adamı olmasına rağmen, feryâdını kime duyurabilmiş, bu feryâdı ile kimleri uyandırabilmiş ve en hazîni de, battığı çukura uzanacak eli bulabilmiş miydi?

Bir mânevî yardımcıdan mahrûmiyetin azâbını çeken o namlı şanlı dâhî adam, bu acı ile feryâd ederken ne diyordu: "Tek başımayım. Vahşî bir ormanın içinde kaybolmuş gibiyim. Yardıma muhtâcım. Zabt u rabt altına girmeğe muhtâcım. Üstâda muhtâcım ve itâat etmenin ne kadar güzel bir şey olduğunu hissediyorum. Neden kendimden üstün bir insanla karşılaşmıyorum?"

Şark'da aşk, îman ve irfan, Garb'da olduğu gibi, kuru kalıplar içinde hapsolup kalmış cansız bir varlık değildir.

Aksine, hayâtın bütününe sirâyet etmiş ve bütününde söz sâhibi olmuş, aktif ve canlı bir terbiye sistemidir. İşte zaferi de bundan ileri gelmektedir.

★

Nihâyet İsmail Usta, kabûl edip etmemek çizgileri arasında bocaladığı "muhamminlik" hikâyesini başından sonuna, büyüğüne anlatır. Beklediği cevap ise hiç de uzun sürmez:

— Hayır, bu işi aslâ yapamazsın!

Demek olur.

Gerçi İsmail Usta, alacağı karşılığı az çok tahmîn etmiştir ama, haydi kendisi bir bozgunda rol kabul etmemekle vicdânen rahat etse bile, iş bununla bitecek midir? Bir hukûkî müdâhaleyi îcâb ettirir hâle girmiş olan böyle çapraşık vak'alarda, kenara çekilenin yerine elbette bir başkası çıkıp, onun yapmak istemediğini, sinsi bir sadizmle, seve seve yapacak, hattâ belki gaddarca da davranıp, zavallı borçluyu büsbütün müşkile sokacaktı.

Ya bu katı yüreklilere o zaman, hangi insaflı ve şefkatli dudak: Hayır, girme bu işe!... diyebilir, dese de, ikaazını, ihtârını kime, nasıl, ne sıfat ve salâhiyetle dinletebilirdi?

Şu halde, kendisinin işin içinden çekilmiş olması neye yarayacaktı?

★

Ama, bütün bu zikzaklı düşünceler ortasında bocalamakta olan İsmail Usta'ya muhamminlik mevzûunda "Aslâ!" diyen büyüğü, onu, müflis arkadaşına el uzatmaktan men etmiyordu ki... Sâdece ve alabildiğine şiddetle, muhamminliğe "Hayır!" demiş; fakat işin içinden çekilmesini söylememişti. Nitekim bu defâ sükûnetle sözüne devâm ederek, tavsiye ve teklîfini açıklamaya başladı:

— Hemen git, piyasayı dolaş... Arkadaşların arasında zekât verenlere başvur.

Zekâtın vakti yoktur. Zekât, sadaka değildir. Dikmek, diriltmek demektir. Toplu olarak, malın kırkda birinin müstahakkına verilmesidir. Bir düşmüş adamı kaldırmak hevesinde olanları ara bul ve hepiniz birleşip o zavallıyı kurtarın. Öyle ki, ertesi sene de aynı kimseyi bir başkasına zekât verecek hâle getirin ve gene, sıkıntıya düşmüş dîğer kimselere yardımda devâm edin!..

★

Hâdise, 1973 senesi gibi, bir mânevî zelzelenin enkaazı altında kalmış bulunan îmân prensiplerinin çöküntü devrine rastlamış bulunuyor.

Halbuki çocukluğumun, örf ve âdetlerde ifâde bulmuş, böylece de cemiyetin iliklerine işlemiş "yardımlaşma" müessesesini düşünüyorum.

Bugün sosyal garanti müesseseleri ile kanunların te'mînâtı altına alınmak istenen "insan hakları" o devirlerde, İslâm'ın sosyal adâlet prensipleri ile öylesine karşılanırdı ki, alan, satan; usta, çırak; efendi, uşak; et, tırnak gibi biribirinden kopup ayrılmaz bir bütündü. Onun için de cemiyet çarkı, cimri, hesâbî ve kuru bir menfaat ortaklığı yerine, adâlet ve insaf esâsına dayanan bu yumuşak anlayış, bu saygı ve sevgi kuvvetiyle döner, dönerdi.

★

Bir zamanlar Allâh'ın huzûruna kul hakkı ile çıkmaktan korkan alnı açık kimsenin, şimdi kânunların pençesi ile sürüklenerek hâkim huzûruna çıkması ne hazin...

Kütlelerin mânevî bünyelerini hak ve adâletin huzûru ile dirilten o devirlerin geri gelmesi nasıl bin cân ile istenmez, nasıl hasreti çekilip dört gözle beklenmez?

YAHYA KEMAL'DEN DÜŞÜNCELER

Târih Sevgisi

Bir millîyetçi Târih'e değil milliyetinin târîhi'ne meftundur.

Târih sevgisi bahsine gelince kat'i olarak denilebilir ki târih bir mevhûmedir. Bu mevhûmeyi bâzı insanlar hayallerinde mücessem görürler; ondan bâzan nefret ederler, bâzan da hayranlıkla bahsederler. O mücessem gördükleri şey ise, geçmiş saatlerin, günlerin, haftaların, yılların yığıntısından başka bir şey değildir.

Şimdi biz 1942 senesinin Mart ayı içinde bulunuyoruz. Bu Mart ayını bir çerçeve gibi önümüze koyalım : Bu çerçeve içinde gözümüze evvelâ memleketimiz görünür. Biz bu anda, memleketimizde bir çok şeyleri severiz, bir çok şeyleri de sevmeyiz; bir çok şeylerin de ıslah edilmesini özleriz. Lâkin zaman yürüyor. Bu çerçeve gelecek ayın birinden sonra ortadan kalkacaktır, târîhe yâni geçmiş nice ayların arasına karışacaktır. Karışınca da hâfızamızdan gittikçe silinecektir. Üç yüz sene sonraki nesil bizim içinde yaşamış olduğumuz bu ayın herşeyini birden niçin sever? Onu, o sesle, müverrihler iyi aksettirirlerse, iyi tarafları iyi, kötü tarafları kötü görülür.

Fâtih devrinde, yâhut *Süleyman* devrinde, yâhut da Köprülü Mehmed Paşa devrinde tıpkı böyle geçmiş ve mâzîye karışmış nice ayların içinde güzellikler de vardı, çirkinlikler de. O çirkinlikler gözümüze bugün güzel görünebilir mi? Demek ki târih yekpâre görülecek, top yekûn sevilecek, yâhut da nefret edilecek bir şey değildir; bilâkis tedkîk ve muhâkeme edilecek bir manzaradır.

ON YABANCI DİLDEN ÖZ TÜRKÇE KELİMELER

Prof. Tahsin BANGUOĞLU

Yabancı dillerden getirilmiş öz Türkçe (!) kelimelerin türlü örneklerini vermeyi bu derginin sütunlarında vaadetmiştik. Genç okuyucularımızın bu akla sığmaz, fakat gerçek hâdiseyi biraz anlayabilmeleri için bu marifetlerin öncelerine, zamânın zihniyetine ve iktidârın çevresine ait bilgiler vermeyi geri bırakarak ilkin yapılanları ortaya koymayı uygun buluyoruz.

Târih teorisinden hareket eden bilginler zaten bütün dünya dillerinin bir tek dilden, Türkçe'den gelmiş olacağı tezini erkenden ortaya koymuşlardı. Öyle ya, bunlara göre bu teori bütün medenî milletleri bir tek asıldan getiriyor, dolayısıyla esasta milliyet ve dil ayrılığını ortadan kaldırıyordu. Hint-Avrupa dilleri ile Türkçe'nin akrabalığını, daha sonra Arapça'nın bozulmuş bir Türkçe'den başka bir şey olmadığını isbât eden ilmî (?) eserler yazıldı. Bir örnek olarak sonuncusundan ve dolayısıyla dilimize "Türkçedir" diye çarpıtılıp sokulan Arapça kelimelerden bahsetmiştik (bkz. Akademi Mecmûası, Nisan 1973).

Fantezi halinde nazariyeler olur, gelir geçerler. Ancak bunların ciddiye alınması ve kötüye kullanılması millî kültürü zedeler ve meselâ milliyetin plâzması olan millî dili bulandırabilir. Bizde öyle olmuştur.

Kesin bir tasfiyecilik, yüzde yüz Türkçe (gerçekten Türkçe) kelimelerle yazı yazmak denemeleri başlayınca başka dillerden gelmiş, fakat tamamiyle halk diline mâl olmuş kelimelere varıncaya kadar her şeye doğru veya yanlış bir karşılık yakıştırma çıkmazına girildi.

Bu öz Türkçe anlaşılır olmaktan çıkmıştı. Ama bu da yetmiyordu. O zaman Türkçe köklerden hemen bir karşılık yakıştırılamayan kavramların herhangi bir dilden Türkçe'ye geçmiş, hattâ henüz hiç geçmemiş adlarının aslında Türkçe'den o dillere geçmiş oldukları iddiâsına varıldı. Böylece onları ayniyle, veya Türkçe bazı benzerlerine doğru eğip bükerek muhâfaza edecek, kendi malımız diye kullanabilecektik. Târihî gerçek de bu değil miydi (?).

Yabancı dillerin kök ve ek malzemesi, üretim ve birleşim kalıpları uzaktan benzetmelere dayanarak bu yolda babamızın malı gibi ve genişçe ölçüde kullanıldı. Ve zâten artık arada teklîf olmadığı için bunlar Türkçe'nin yapı malzemesiyle paçal edilerek de kullanıldı. İsbât etmek, kabûl ettirmek gibi kayıtlara bağlı olmaksızın bu kelimeler de doğru Türkçe, uydurma Türkçe kelimelerle birlikte resmî dile, öğretim diline giriyordu. Bâzı örnekler verelim:

1. **Arapça'dan :**

boyut = *buut*. Bizim *boy* + *-it* (!). Araplar bizden almışlar, *bu'ud* yapmışlar. Geri alıyoruz.

kutsal = *kutsî*. Bizim *kut*. Araplar bunu *kuds* (!) yapmışlar. Ek *-î* = *-al*, yahut *-sal (!)* Lâtince'yse de Türkçe sayılır.

siyasal = *siyâsî*. Bizim *yasa*. Araplar kelime başına bir *si-* getirirler ya (!) olur *siyasa* (*siyâsa*). Bir de Lâtince-Türkçe ek *-al siyasal*.

saptamak = *sept, tespit etmek*. Bizim *sap* + *-ta-* (!). Araplar *sabt* yapmışlar. Sonra *isbat, tesbit* diye üretmişler.

2. **Farsça'dan :**

dilekçe = istid'â. Dilek Türkçe'dir, *-çe* ne oluyor? Farsça'da *tarihçe, divançe* v.b. var ya. Onlar onu bizim *-ce* 'den almışlar.

gerekçe = esbab-ı mûcibe. Aynı şey. Peki ama bizim *-ce* sıfatlara gelir ve uyuma tâbîdir. Siz bununla adtan adlar yapıyorsunuz? Fark etmez!

serüven = sergüzeşt. (Kırgızca *serüen* üzerinden). Belli ki kelimenin kökü Türkçe'den Farsça'ya geçmiş. Eki (?).

Samanoğlu = Sâmânî. Bizim *saman.* Farslar aslı Türk olan (!) Saman Oğulları sülâlesini Arapça *-î* (oğlu) ekiyle bu kalıba sokmuşlar.

3. **Yunanca'dan :**

örgen = uzuv. Bizim *örgen.* (An. keçi kılından ip). Yunanlılar alıp *organon* (âlet) yapmışlar. Sonradan Fransızca'da *organe = uzuv.*

egemen = hâkim. Bizim *eke, ege + men* (adam). Yunanlılar bunu hêgemôn (şef) yapmışlar. Sonra *hêgemonia = egemenlik = hâkimiyet.*

üçgen = müselles. Gen bizim *gen.* Yunanlılar *gônia* demiş, *köşe* anlamına almışlar. Tabiî *tri-gônos = üçgen = müselles* olur.

Ege = Adalar Denizi. Belki bizim *ege, eğe.* Aslında pek eski Atina kırallarından birinin adı, *Égée.*

4. **Lâtince'den :**

genel = umûmî. Bizim *gen.* Bu kökten Lâtinler *gens generalis* v.b. yapmışlar. Doğru Türkçesi *gen + -el* (nasıl olsa bizim). Olur *genel.*

eksen = *mihver*. Bizim *eksen* (dingil). Lâtince'ye axis şeklinde geçmiş, Fransızca *axe*. Bozmuşlar bizim kelimemizi. Doğrusunu alalım.

okula = *mektep*. Belli ki bizim *okumak* mastarından. An. *okulağ* (aslı yoktur). Lâtinler *schola* yapmışlar. Bizde de sonradan *okul* olmuş.

terim = *ıstılâh*. Bizim *dermek* = *termek* kökünden. Lâtince'deki *-um* da bizim *-im* ekindendir (!). Orada *terminus* (son), ama sonradan *terme* (kelime).

5. **Fransızca'dan :**

diyelek = *lehçe*. Elbette bizim *demek* mastarından. Yunanca'ya gitmeye lüzum yok, Fransızlar olduğu gibi bizden almışlar: *dialect*.

belleten = *mevkut rapor*. Bizim *belletmek* mastarından yapamaz mıyız? Fransızlar bizden almış deriz: *bulletin*. Aslı it. *bollettino*.

evrensel = *âlemşümûl*. Bizim *evren* (ejderha, felek). Lâtince'ye gitmeye lüzum yok, Fransızlar bizim *-sel* (!) ekiyle yapmışlar: *universel*.

imge = *hayal*. Bizim *im* (işaret) kökünden. Bir de *-ge* ekimiz var ya, ekledik mi benzedi: *image*. Canım *-ge* isme gelmez, söylenişi, anlamı uymaz! Koyduk, oldu.

6. **Almanca'dan :**

uzman = *mütehassıs*. Bizim *uz*. Cermenlerin bizden aldığı (!) *Mann* (adam) kelime veya ekini getirirseniz olur, *Fachmann, Seemann* gibi.

yazman = *kâtip*. *Yazmak* mastarından. Ama bizim *-man* fiillere gelmez, sıfatlardan büyültme sıfatları yapardı? Ona bakma: *öğretmen, eğitmen* v.b.

7. **İngilizce'den :**

Denizbank = *Denizcilik Bankası.* Niçin olmasın? *Demir kapı* var ya (!). Ama bu seninki İngilizce bir birleşim kalıbıdır. *Denizbank* düzeltilir, ama moda alıp yürür: *Şekerbank, Pamukbank, Koç Holding* v.b.

toplumbilim = *içtimâiyat.* Terimlerde aynı yabancı birleşim kullanılmış ve zorlanmıştır, *bakır sülfat, demir asit* v.b.

8. **İslâvca'dan :**

tanrıça = *ilâhe.* Türkçe'de dişilik eki olmasın olur mu? (*Bay* × *Bayan* dedik ya). O varmıştır da Ruslar bizden almışlardır: *kraliçe, imparatoriçe, çariçe* gibi. Öyleyse *tanrıça.*

9. **Tatarca'dan :**

saylav = *mebus.* Tam öz Türkçe. Tatarca Türkçe değil mi? Evet ama şap başka, şeker başka? Bizdeki *dağ* orada *tav* olmuş. Daha iyi ya. Zaten terimler Türkçe olacak, ama Türkçe'ye benzemeyecek: *söyle-v, gör-ev, öde-v* v.b.

üye = *uzuv* (kol bacak). Ama bir topluluğun ferdi (!) diye de alabiliriz (âzâ). Teleut, Lebed, Şor lehçelerinde bulunmuş.

doğa = *tabiat, toga, tuga,* Eski Türkçede (hastalık) ve bazı lehçelerde belki usul). Ama niçin bizim *doğmak* mastarından gelmiş olmasın ve niçin *tabiat* (!) mânâsına gelmesin? Ve Lâtinceden + l olur *doğal* = *tabiî.*

10. **Moğolca'dan :**

erat = *efrât.* Oldukça karışık çağrışımlarla bulunmuş bir karşılık. Türkçe *er köküne* gelen *-at* eki, Moğolca çoklu eki olup aslı Türkçe olduğu iddiâ edilen *-it* ekin-

den galat olmalıdır. *Efrâd*'ın son hecesine örnekleme ile konmuş. Belki bu Arapça'nın *-ât* dişi çoklu ekiyle de karıştırılmış.

danıştay = *devlet şûrâsı*. Belli ki bizim *danışmak* mastarından. Ama *-tay* ne oluyor? Dilimizde Moğolca *kuri-* kökünden gelmiş bir *kurilta,* sonradan *kurultay* kelimesi vardır. Moğolca Türkçe değil mi? Hayır efendim. Ama işte onu bir anlatımda ek sayarak, *danıştay, sayıştay* v.b.

Yukarıdaki örnekler bu en yeni millîleşme hareketi içinde hiç değilse bir yanıyla, târihi boyunca soyluluğunu korumuş olan Türkçemizin özleştirmeye doğru değil, tersine yabancılaştırmaya doğru sürüklenmiş olduğunu göstermeye yetecektir. Biz, gidişi azçok yakından izlemiş olanlar bu sahteciliğin çoğu zaman ne kadar inançsız ve vicdansızca yürütüldüğünü de gördük.

Yeni Türkçe'nin milletçe başarılan büyük gelişme târihi içinde bunlar işin yüz kızartıcı bir köşesini teşkîl etmektedir. Bizde ciddî bir Devlet Akademisi'nin ilk vazîfelerinden biri Türkçemizi bu başka dünyâ dillerinde rastlanmayan *uydurma yabancı* kelimelerden arıtmak olacaktır.

İSİMSİZ KIT'ALAR

Doymam ebedî bülbülün olsam senin, ey gül;
Hâlâ biricik goncasısın gülşenin, ey gül;
Gündüz sarışındır yüzün, akşamları esmer;
Aydan mı, güneşten mi, nedir mâdenin, ey gül?

★

Yayarım nâmını kıt'amla bütün kıt'alara,
Üzme sen kendini ey sevgili, ben anlatırım.
Heyecan menbaı gönlümden akar âb-ı hayat:
Kim hatırlar seni, anmazsa benim dört satırım?

★

Sağ ve sol tuttu bugün Şark ile Garb'ın yerini;
Yine el-ensededir dünkü ahibbâlarımız!
Biz selâmetteyiz; isterse kıyâmet kopsun
Koptu çoktan bizim âlemle bütün bağlarımız!

Fâruk Nâfiz Çamlıbel

KUBBEALTI AKADEMİK SEMİNERLERİ

NİSAN AYI PROGRAMI

2 Nisan 1974 Salı	Prof. Semavî Eyice **Kaybolan Âbideler**
5 Nisan 1974 Cuma	Prof. Nejat Diyarbakırlı **Bilinen İlk Türk Halısı**
9 Nisan 1974 Salı	Prof. Tahsin Banguoğlu **Millî Dünya Görüşü Üzerine**
12 Nisan 1974Cuma	Prof. Mehmed Eröz **Türk Milliyet Sistemine Umûmî Bakış**
16 Nisan 1974 Salı	Prof. Ömer Faruk Akün **Mecmûaların Fikir Hayatımızdaki Yeri**
19 Nisan 1974 Cuma	Prof. Mehmed Eröz **Türk Milliyet Sistemine Umûmî Bakış**
26 Nisan 1974 Cuma	Prof. İbrahim Kafesoğlu **Türk Devleti**
30 Nisan 1974 Salı	Prof. Ömer Fâruk Akün **Coğrafya ve Millî Kültür**

UYDURMA KELİMELER SÖZLÜĞÜ

Prof. Dr. Fâruk K. Timurtaş

Birkaç sayı önce başladığımız, ilgiyle karşılanan "Uydurma kelimeler sözlüğü" ne devam ediyoruz. Ele aldığımız kelimeler ses, şekil, mânâ veya kavram bakımından hatâ taşımaktadır. Türkçe'nin ses güzelliğine, bünyesine aykırı kelimelerle mânâ yönünden bozuk olanları uydurma saymaktayız. Mânâ ve fonksiyonları göz önünde tutularak işlek eklerle, bilinen köklerden teşkîl edilen yeni kelimeler, mânâ ve kavramca da isâbetli iseler, elbette uydurma değillerdir. Bunlara dil ilmi, türemiş kelimeler adını verir. Her dilde yeni kelimeler türetmek, çok tabiî bir hâdisedir. Yeter ki, bunlar dilin yapısına, kaaidelerine uygun olsunlar. Yanlış ve uydurma olan kelimeler, dilin kaaidelerine aykırı olanlardır.

SERÜVEN

"Mâcerâ, sergüzeşt" yerine kullanılan serüven kelimesi birkaç bakımdan yanlıştır. Önce ses bakımından üzerinde duralım. Dilimizin ses yapısına göre, ilk hecede "ö, ü" bulunmadığı takdirde, daha sonraki hecelerde "ü" sesi bulunamaz. Kelimenin ilk hecesinde "e" olduğundan, ikinci hecede "i" bulunması gerekir ve böylece kelimenin ses bakımından doğru sayılması için "seriven" şeklinde olması lüzûmu ortaya çıkar.

İkinci olarak şekil yönünden de "serüven" Türkçenin yapısına uygun değildir. Çünkü, kelimenin ekleri ve kökü belli değildir. Dilimizde ser diye bir isim kökü ve "-üven" veya "-ven" şeklinde bir ek mevcut değildir. Mechûl bir kök-

ten ne olduğu bilinmeyen bir ekle yapılmış olan bu kelimenin Türkçe olmadığı muhakaktır. Olsa olsa serüven, baş mânâsına gelen farsça "ser" kelimesiyle yine farsça bir ekten türemiş ve sonradan telâffuzu bozulmuş bir kelime olabilir.

Serüven kelimesi Anadolu halk ağızlarında ve Türkçe'nin öbür lehçelerinde yoktur. Sâdece Kırgız Türkçesinde "serüen" şeklinde görülüyor (Bk. Radloff Lûgatı). Bu duruma göre serüven, farsça bir kelimenin bozulmuş şeklinden başka bir şey değildir. Nitekim mâcerâ mânâsına gelen "sergüzeşt" kelimesi de yine farsça asıllıdır ve baş demek olan "ser" ile yapılmıştır.

Herkesin bildiği mâcerâ kelimesini kullanmak istemiyorsak, ne idüğü belirsiz "serüven" kelimesine yer vermemeli, canlı dilde bulunan meselâ "baştan geçen" gibi deyimleri tercîh etmeliyiz.

ZORUNLU, ZORUNLULUK

Farsça asıllı kökten yapılmış uydurma kelimelerden biri de "zorunlu" ve "zorunluluk" tur. "Mecbûrî, mecbûriyet", "zarûrî, zarûret" karşılığı olarak kullanılmaktadır. Aslında zûr şeklinde olan (zûr-ı bâzû: kol kuvveti gibi) ve dilimize zor şeklinde yerleşmiş bulunan kelime "güç, kuvvet" mânâsı ifâde etmektedir. Zorun kelimesini uyduranlar, zor'u Türkçe zannetmişlerdir. Halbuki, dilimizde "z-" ile başlayan kelime yoktur. Türkçede kelime başında "z-" sesi bulunmamaktadır.

Zor kelimesi Türkçeleşmiş olmakla beraber, yine de bundan zorun ve zorunlu kelimeleri türetilemez. Çünkü isim köklerine getirilen "-n" işlek bir ek değildir, kış-ın, ilk-in gibi bâzı kelimelerde kalıplaşmış olarak görülür ve "'ile, olarak" mânâsı verir. Bu duruma göre, zorun "zorla, zor olarak" demek olur. Zorunlu ve zorunluluk ise bundan yapılmıştır. Hem zorun'a, hem zorunluluk'a "mecbûriyet, zarûret" mânâsı verilmesi (sorum ve sorumluluk'ta olduğu gibi), işi daha da karıştırmıştır. Bütün dillerde kelimelerin kısa söylenişi esas olduğuna göre, zorun ile birlikte zorunluluk'un da kullanılması büsbütün yersizdir. Bir çeşit kekemeliktir.

"Bu işi yapmak zorundasınız" misâlindeki zor'dan sonra gelen "-n" ekini, zorun kelimesindeki "-n" ile karıştırmamak gerekir. "Zorundayım, zorundasınız" gibi örneklerde geçen "-n-" iyelik eklerinden sonra kullanılan yardımcı, bağlayıcı bir sestir (eski tâbirle nûn-ı vikâye), bir kelime yapma eki değildir. Anlaşılan zorun kelimesini uyduranlar bu iki "n" ekini karıştırmışlar, iyelik eklerinden sonra "n" kullanılmasına aldanmışlardır.

Zor kelimesi Türkçe'de ayrıca "müşkil, güç" mânâsına da kullanılmaktadır. Bu bakımdan zorun, zorunlu kelimeleri başka karışıklıklar da meydana getirmektedir. Farsça asıllı bir kök ve ölü bir ekle teşkîl edilen zorun, zorunlu, zorunluluk kelimelerini dile sokmakta bir mânâ ve lüzum yoktur. Arapça asıllıdır diye "zarûret, zarûrî" ve "mecbûrî, mecbûrîyet" beğenmeyip atmak ve yerine Farsça asıllı bir kelimeden yeni bir kelime uydurmak son derece garip bir harekettir. Bunun dili zenginleştirmekle bir münâsebeti olduğu asla ileri sürülemez.

KAPSAM, KAPSAMAK

Son yılların moda kelimelerinden kapsam "şümûl, ihtivâ, ihâta, istîâb", kapsamak "şâmil olmak, ihtiva etmek" karşılığı kullanılıyor. Şümûl, ihtivâ ve bilhassa istîâb kelimeleri eskimiş olduklarından elbette zamanla kullanılıştan düşecekler, yerlerini yeni kelimelere bırakacaklardır. Ne var ki, bu yeni kelimeler herkesin bildiği, canlı dilde bulunan kelimeler olmalıdırlar. Yaşayan Türkçede kapsamak ve kapsam diye kelimeler yoktur. Şümûl ve ihtivâ kelimelerinin canlı dildeki karşılıkları "içine alma, kaplama" dır. Dilimizde canlı olan, herkesin kullandığı kaplamak kelimesi varken, bunu kullanmayıp kimsenin bilmediği kapsamak kelimesine yer vermek, millete ve diline ters düşmekten başka bir şey değildir.

Dilimizde, isim köklerine getirilen "-sa-" eki "istek,, arzu" bildirir. Meselâ susamak "su arzu etmek, su istemek" demektir. Bu duruma göre, kapsamak "kap arzu etmek"

mânâsına gelir. Yaşayan dilde (günümüzün Türkiye Türkçesinde) şâmil olmak, ihtivâ etmek mânâsına bir kapsamak kelimesi bulunmamaktadır. Türkiye Türkçesi dışındaki bâzı lehçelerle ilgili eski metinlerde kapsamak kelimesine rastlanılmakla beraber, bu belki de bir yanlış okuyuştan ortaya çıkmıştır.

Şümûl ve ihtivâ kelimelerini kullanmayacaksak, bunların yerine "içine alma, kaplama" gibi canlı dilde bulunan kelimelere yer vermeliyiz.

PARK YAPMAK

Yüzyıllar boyu kullanılan ve artık Türkçeleşmiş bulunan Arapça ve Farsça asıllı kelimere karşı düşmanlık gösterenler, Batı dillerinden gelen kelimelere nedense ayni hassaslıkla davranmıyor. Gereksiz yere bir sürü Fransızca, İngilizce kelime dilimize girmiş bulunuyor. Bu arada Türkçe kelimelerle terkipler yapılarak dilimizin tabiîliği, güzelliği bozuluyor. Dilimizin şivesine, işleyiş tarzına aykırı olan böyle bileşik kelimelerden biri "park yapmak" tır. Taşıma araçlarını, husûsiyle otomobilleri muvakkaten bir yerde bırakmak mânâsına kullanılıyor. Yapmak kelimesinin yardımcı fiil olarak kullanılması bir hayli yenidir. Dilimizde geçişli olarak daha çok "etmek, eylemek, kılmak" yardımcı fiilleri kullanılmıştır. Yapmak eskiden beri kendi gerçek mânâsiyle (meydana getirmek, imâl etmek, bina etmek) metinlerde geçmektedir. Ancak son zamanlarda Fransızca faire fiilinin tesîriyle yapmakta "etmek" fonksiyonunda yardımcı fiil durumuna girmiştir. Fakat böyle kullanışlar dilimiz için yanlış ve halkımız için sevimsiz olmuştur. Bu sebeple Türkçe'mizde park yapmak denemez, olsa olsa park etmek denebilir. Park yapmak denince, bir bahçe, park meydana getirmek mânâsı anlaşılır.

Her bakımdan yanlış olan park yapmak sözü bir yana bırakılmalı, "beklemek, durmak, arabayı bırakmak" gibi kelimelerden, sözlerden biri kullanılmalıdır.

BEKLEME YAPILMAZ

Yapmak fiili Türkçe kelimelere de getirilmekte ve bâzan

çok acâyip şekiller ortaya çıkmaktadır. Meselâ, İstanbul'daki dolmuş duraklarında şu levhalar göze çarpıyor : "Dolmuş indirme ve bindirme yeri — Bekleme yapılmaz", Türkçe'de bekleme yapılmaz denilemez. Büyük hatâdır. Etmek gibi yardımcı fiiller yabancı asıllı isimleri masdar şekline sokarlar. Dilimizde beklemek fiili mevcût olduğuna göre, "bekleme yapılmaz" denmesi, çirkin bir kullanıştır, "beklenmez" demek gerekir. Trafik kaaidelerine uymak kadar, dilin kaaidelerine uymak da îcâb eder. Hattâ dil kaaideleri, trafik kaaidelerinden daha mühim ve üstündür, milletin varlığı yönünden daha hayâtîdir.

TÂRÎHİMİZDE ANADOLU ve RUMELİ DEVİRLERİ

Ekrem Hakkı AYVERDİ

Türk milleti eski vatanı olan Asya'nın göbeğinden Garb'a doğru, îzâhı mevzûdan hâriç olan pek çok sebeplerle, mütemâdiyen akmaya mecbûr kalmışdır. Karadeniz'in şimâlindeki bozkırlara, Macaristan'a, Bohemya'ya, Ren Nehri boylarına, Fransa içlerine kadar uzananların kurdukları büyük, fakat hududları oynak, devletlerin ömrü uzun olmadığı gibi, yakın ve uzak akrabâlarımız olan milletler de oralarda erimiş kalmışdır. Bunlar Mîlâddan birkaç asır evveline kadar varan târihlere rastlar. Çok sonraları, tâ VIII., IX. ve X. asırlarda kurulan geniş Gök Türk, Uygur ve Karahanlı Devletleri için de belirli bir coğrâfî hudud çizmek, bu hudûdu sene sene tesbît etmek pek mümkin değildir.

Sâhaları oynak olsa da bütün bu devletleri kuran, birbirine akrabâ kavimlerin ana hatlarıyle dünyâ görüşü; örf, âdet ve tek Allâh'a îman gibi, müşterek vasıfları hiç bir zaman inkıtâa uğramamış, birinden öbürüne zincirleme aktarılmışdır.

Bu akrabâ kavimlerin sanat ve kültürlerinde hep müşterek ve değişmez unsurlar hâkim olmuşdur; o derecede ki, Hıristiyanlık, Nestûrîlik, hattâ Mûsevîlik, Budizm gibi birçok dinleri kabûl ettikleri halde dillerinde, inanışlarında, sanatlarındaki devamlılık hiç aksamamışdır. Söylemeye hâcet

yoktur ki, bu kadar birbirinden uzak iklîmlerde, birbirine zıd têsirler altında gelişen kültürler arasında farklar olacakdır. Fakat kaynak birdir; esasda büyük ayrılıklar görülmez.

Tek Gök Tanrı'ya inanan Türklerin, tevhîd'i getiren İslâmlığa kolaylıkla ve istekle girdikleri, Türk kavimleri ve Asya ile meşgul olan bütün âlim ve târihçiler tarafından müttefikan kabûl edilmekdedir. Bizim de müşâhedemiz ve kanâatimiz bu merkezdedir, zîrâ İslâm dîninin Türkleri pek sağlam bir bağ ile birleşdirdiği şübhesizdir ve yukarıda bahsi geçen ufak kültür farklarını da asgarîye indirdiği gün gibi âşikârdır.

İslâm dîni tâbirlerinden, îtikad ve ibâdete âid bir çok mefhum ve kelime Türkçeye geçmekle berâber, telâffuz ve şîve îtibâriyle têsirleri ehemmiyetsiz kalmış, aksine Arapçayı biz kendimize göre evirip çevirmişizdir. Zîrâ coğrafyanın, iklîmin dil üstündeki têsiri büyükdür; nitekim ana lisânımıza verdiği revnak da mâlûmdur.

★

Türkler kadîm kültürlerinin üstüne İslâm hamâilini takmış olarak XI. asırda, yeni vatanlarına doğru geldiler. Büyük Selçuklu Devleti onlar tarafından kuruldu ve akabinde bütün İslâm âleminin birinci devleti oldu. Muayyen bir coğrafyaya sâhip ve devamlı ilk devletimizin esasları onlar tarafından atıldı. Fakat asıl büyük devletin bir kolu olan Anadolu Selçukluları, tabiî hudutlarla çevrili bir sâha têmîn etmek lüzûmunu duydular. Anadolu Selçukluları bu sınırları tamam edemediler; fakat bu yolda çok iş gördüler; çok ileri adımlar atıp 150 sene sonra Osmanlıların başaracakları kıt'a birliğini hazırladılar.

Anadolu Selçukluları'nın bir kama gibi Anadolu'nun en garbına ulaşmaları hârika bir muvaffakıyet idi; hareket son derece sür'at ve cesâretle, aynı zamanda büyük bir mahâretle başarılmışdı. Ancak ana kütleden ve Selçuk Hânedânı'ndan kopuş şekli sağlam siyâsî bir esâsa bağlanmadığı için, arkası ve kamanın yanları zayıf kaldı. Nitekim, İznik'i alan

Süleyman Şâh'ın dönüp gerileri têmîn uğrunda hayâtını bile kaybetmesi ve arada doğan boşluklarda Dânişmendliler, Mengücek Oğulları, İzmir'de Çaka Bey gibi Beyliklerin meydana çıkması, hasreti çekilen, çekilmesi lâzım gelen birliğin ilk engelleri oldu; hattâ bize kalırsa müstakbel anlaşmazlıkların, nefsâniyet ve hırsların menba'ını burada aramak gerekir; ileride buna kısaca avdet edeceğiz; şimdi bu kadarla bırakalım.

Vâkıâ, Anadolu Selçûkî Hükümdarlığı'nın kurulmasından az sonra, birbiri ardından gelen Ehl-i Salîb dalgalarının vahşî hücûmuna, talan, kıtâl, şehirleri yağma ve tahrîb gibi zulümlerine uğraması karşısında, Devlet'in nasıl tamâmen yıkılıp gitmediği, cevâbı verilemiyecek târîhî suâllerdendir; fakat eğer Garb'ın istîlâsı, bu kadar sür'atli bir akın yerine, daha istikrarlı, oturmuş bir fetih olsaydı ve gerilerde boşluklar bırakmasaydı sarsıntının bu kadar şiddetli mertebeye ulaşmayacağını tahmîn etmek hiç de yersiz olmaz.

Bu bâdireyi atlatmak Müslüman Oğuz Türklerin o emsâlsiz hayâtiyeti sâyesinde kaabil olmuşdur.

Târîhî mukadderâtın önüne geçilemez; bu birliğin te'sîsi, tâ Orta Asya'dan aldıkları tuğu, en ön saflarda dolaştırarak, Kızıl Elma'ya diken Osmanlılara nasîb olacakdı.

Osmanlılar, bu imkânı hazırlayanların, Anadolu'yu başdan başa Türkleştiren, birleştirici Müslüman îmânını ve kültürünü yuğurup onlara teslîm eden Selçuklular olduğunu hiç bir zaman tasdikden geri kalmamışlardır.

Şöyle ki: İnsana ferâgat, fedâkârlık, cesâret, kuvvet, atılganlık ve serdengeçtilik gibi en asîl hasletleri bir kadeh içinde sunan, milletle berâber fakat en önde giden ruh ve mânâ hep Selçukluların son senelerinde ve o zemînde hazırlanıp hemen onu tâkîb eden yıllarda meydan almışdı. Son günlerde birçok salâhiyetli kalemler tarafından büyük bir kudretle gösterildiği gibi, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Yûnus Emre ve Hacı Bektaş Velî'ler ve Ahî cemâati hep Selçûkî kültürünün mahsûlüdür. Onlar olmasaydı Osmanlı da bu dere-

celere çıkamazdı. Horasan'dan yeni yeni akıp gelen alp erenler, abdallar, hacılar tâifesi yetişmez, Geyikli Baba'lar, Abdal Murad ve Mûsâ'lar Bursa fethini başaramazlar, Ahî Hasan kale üstünde ilk ezanını okuyamazdı.

Ne sevinilecek cihetdir ki, Osmanlı Devleti ve milleti, mâzide ve halde hazin misalleri görülen, eskiyi kötüleme küçüklüğüne kapılmadan bütün bu söylediklerimizi milletiyle, şahıslarıyle benimsemiş, hürmet ve takdirde kusûr etmemişdir.

Bu her türlü nankörlükten sıyrılmış kadir bilmedir ki, dünyânın en büyük binâsı olan Osmanlı adındaki âbideyi meydana çıkardı. Önce mühimsenmeyen bu küçük devlet, en sağlam dünyâ görüşüne, ahlâk salâbetine sâhip, devlet ve millet için göz kırpmadan can ve baş fedâdan çekinmiyen insanlar tarafından kurulduğu ve bütün Anadolu Türklerini aynı düşünce ve îmân ile birleştirdiği için, cihanşümûl oluverdi. Avrupa'nın bir Müslüman devletin bu kudretine tahammül etmesine imkân yoktu. Bütün kîniyle her çeşit düşmanlığını gösterdi; tezvîr etti, iftirânın hiç bir nev'ini esirgemedi. Tezvîr dedik; bunun en kötüsü bize telkîn edilen kendini hor görme hastalığıdır. Ettikleri iftirâları bizi inandırmaya asırlar boyu uğraştılar ve bunda muvaffak oldular. Biz bugün babasını inkâr eden bir nesil olduk.

Teşekkür olunur ki birkaç zamandır, hele Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin irtihâlinin yedi yüzüncü senesine rastlayan bu son senede, içtimâî ilimler, fikir ve edebiyat sâhasında, büyük velîlerin tesîri üzerinde çok kıymetli ve hakîkati apaçık ortaya koyan yazılar çıktığı gibi, Osmanlı denilen uzviyetin bu iftirâ ve tezvîrlerin tamâmen aksine, ne derece özlü bir kültür ve medeniyete sâhip olduğu da artık açık açık gösterilmektedir.

İstanbul Fetih Cemiyeti Salonu'nda, Kubbealtı Cemiyeti'nin bir seminerinde söylenen bir tebliğden çıkan bu yazıda, biz bu iftirâların cevâbını, misâllerimizi, Türkiye'deki âbide ve eserlerden derleyerek vermeğe çalışacağız.

★

Osmanlılar aleyhine gösterilen düşmanlıkdan Selçuklulara hiç bir pay düşmediği mânâsı çıkarılamaz ve çıkarılmamalıdır. Zîrâ, tezvîr demek zâten araya fesad sokmakdır. Bu iki büyük Türk devletini birbirinden başka göstermelidir ki, Osmanlı yalnız kalsın. O hâlde bize düşen evvelâ bu ikiliği ortadan kaldırmakdır.

Selçuklular için, meselâ, "XI. asırda onlarla berâber gelen Türk sayısı azdı; gelenler de yerli halk içinde kayboldu. Binâenaleyh Selçuklu değil, yerli halkın kültüründen çıkma bir Anadolu medeniyeti mevzû-ı bahisdir. Selçuklular hele ırk bakımından Türklükle alâkaları zayıftır. Zâten devlet dili de Farsça idi. İslâm dîniyle alâkaları azdı; her şeyi hoş görür bir hâlleri vardı.,, gibi, bir iddiâ Avrupalılarca söylenmiş, yazılmış, bizim Avrupa mukallîdlerince tekrarlanıp durmuşdur.

Bu düşünüş sistemi büyük bir yanlışlıktır. Bir kere Selçûkîlerden evvel X. asırda kendi başlarına Anadolu'yu dolaşan, büyük bir kısmı yerleşen, bir kısmı yine Horasan'a dönen Türkmen aşîretlerini unutmamak lâzımdır. XI. asırda ise Selçuklularla ve onlarla berâberce yürüyen dîğer Türk boylarıyle, Anadolu tamâmen Türkleşmişdi.

Osman Turan Bey'in "Selçuklular ve İslâmiyet" nâmındaki özlü kitabında ,yalnız Garbî Anadolu'nun Eskişehir'den aşağı mıntakalarında beş milyon Türkmen yığıldığını, buna muvâzî olarak da Bizanslıların Anadolu'nun eski halkını, bir daha dönmemek üzere Anadolu'dan taşıdıklarını görmekteyiz. Bu mâlûmat Bizans kaynaklarından nakledilmiştir; belki aded tahmîninde müsbet, menfî isâbetsizlik olabilir; fakat aslının sıhhatinde şüphe yokdur.

Anadolu'nun Türkleşmesine başlatmak ve hâkim oldukları kısımlarda hemen hemen tamâmına erdirmek şerefi Selçuklulara âiddir. Binâenaleyh orada medeniyet ve kültür nâmına ne varsa bu Türk halkının meydana getirdiğinden ibârettir. Ermeni, Ortodoks Rum, Süryânî kültüründen alınanlar da bir kazanda eritilmişdir.

Büyük Selçukluların kurdukları geniş devletin Fars di-

linin tesîrinde kaldığı bir hakîkattir; fakat bu tesîr mukadder ve zarûrî idi. Çünkü bütün müesseseleri kurulmuş, yerleşmiş büyük bir edebiyâta sâhip toprakları ele geçirmeğe, hükûmetlerini kurmaya başlamışlardı. Vâkıâ bu kuruluştan az evvel Dîvân-ı Lugati't-Türk ve Kutadgu-Bilig'le ve zamânımıza erişemediği için meçhûlümüz kalan dîğer eserlerle Türk dili edebiyâtı başlamıştı; fakat bu edebiyat çok eski mâzîye sâhip Fârisî yanında pek yeni idi. Bu yüzden o seddi aşıp Anadolu'ya yerleşemedi; yalnız öz kültürümüzün şifâhî olarak Selçuklular ve bütün Türkmen, Oğuz boylarıyle pek sağlam bir sûrette nakledilmiş olduğu muhakkaktır. Böylece olduğu da bir müddet sonra, o obadan obaya taşınan kültürün, Yûnus gibi bir insanın, cihâna sığmayan sayhasına yol açmış olmasıdır. Bu tekevvünün gecikmesine sebep olan mühim bir âmil aklımıza gelmektedir; o da İlhanlı Moğolları'nın Anadolu'da sert ve hattâ kanlı bir devre açmış olmasıdır. Bu yüzden Osta Asya ile Anadolu arasına kesif bir perde çekildi. Bu mâni'a da Türk dil ve edebiyâtının buraya akmasına kâfi geldi.

Ancak, Moğolların önünden kaçan Oğuzlar birşeyler getirdiler ve Yûnus Emre işte böyle doğdu.

Türkçenin Anadolu'da eser vermeye başlamasının da bu sıralarda Selçuklu'ların son zamanlarına rastladığı mâlûmdur. Ondan hemen evvel Hazret-i Mevlânâ'nın Farsça yazmış olmasını da zarûret olarak kabûl etmek lâzımdır. Yukarıda bahsi geçen sebepleri düşününce, Türkçenin o büyük zâtın coşup taşan kalemine kâfî gelmiyeceğini hiç tereddütsüz söyliyebiliriz. Kendisi de, bu zarûrete ister istemez katlandığını meşhur kıt'asında ne kadar içten nazmetmiştir: "Beni yabancı tutmayınız. Bu köydenim, köyümüzde kendi evimi arıyorum. Yabancı olmak ne kelime." dedikten sonra: "Aslım Türkest eğerçi Hindû gûyem: yâni aslım Türk'tür, ammâ Hindçe, yâni yabancı bir dil söylüyorsam", demektedir. Bu kıt'a Hazret-i Mevlânâ'nın tesellî aramasıdır.

Zâten ondan sonrakiler, uzağa gitmeğe hâcet yok, kendi oğlu Sultan Veled Türkçe yazabildi. Yûnus Emre, Hacı Bektaş, Taptuk Emre, Abdal Mûsâ, bütün tarîkat erleri bu yol-

da yürüdüler. Çünkü tarîkatlerde ihlâs ve halkla bir olmak esasdır. Bu kaaide onlara vücud veren sebebin ta kendisidir. Zevâhirde bile olsa, yüksek görünmek, mâlûmat satmak düşüncesi yanlarına yaklaşamaz.

Selçuklular için söylenecek bir söz, eğer o da bir suç sayılırsa, o eski Türk an'anesine uyarak memleketi hânedânın müşterek malı saymaları ve bu tarzda hareket etmeleri, bir de hânedan hâricindeki kudretli beylere haklar tanımaları, büyük aktâ'lar vermeleridir. Bu davranış toprağın ve milletin yekpâreliğini bozmuştur. Daha Malazgirt Zaferi'nden sonra, Kutalmış'ın oğlu ve Süleyman'ın koca Alp Aslan'a karşı gelip kendi başlarına buyruk yürümeleri, Dânişmend Ahmed Gaazî, Mengücek Oğulları, Kara Tekin'in, Çaka Bey'in tutumları, Anadolu'da asırlarca devâm edecek ve etmekte olan tefrika tohumlarının yeşermesine ve zamânımıza ulaşmasına sebep olmuştur. Bizâtihi kıymetli birer sülâle olan Saltuk ve Artuk Oğulları'nın, birinin şimâlden, birinin cenûbdan kıt'anın coğrâfî vahdetine halel getirmeleri, tefrika unsuruna, askerî bakımdan zaafiyet ilâve etmiştir.

Uzağa gitmeğe ne hâcet, Şark'taki ahâlînin zorlanması ve baş kaldırmış gibi gösterilmesinin ve kuvâ-yi inzibâtiyyenin bir ırk mes'elesi ortaya çıkarmasının acılarını hâlâ çekmekteyiz.

Bunları söylemekle Selçukluların mâruz kaldıkları felâketleri takdîr etmediğimiz anlaşılmasın. Yukarıda da bir nebze söz ettiğimiz gibi, üç Haçlı sürünün memleketten geçmesine ve o sırada yaptığı tahrîbâta, sebeb oldukları zâyiâta uğrayan bir devletin, büyük hayâtiyyeti olmasa, vücûdu silinirdi. Fakat Oğuz ve Türkmen kanı her bâdireyi tâmîr edecek cevheri içinde buldu, tâ Moğol akınına kadar.

★

İşte Ertuğrul Gaazî sülâlesini Selçûkîlerden ayırdeden en büyük fark bu noktada toplanmaktadır. Esas îtibâriyle onlar da, Selçûkîlerin Anadolu'ya yığdıkları Türkmen ve

Oğuzlara dayanıyorlardı. Vâkıâ, yeniden de, Moğol önünden Anadolu'ya doğru mühim bir muhâceret vardı ve Osmanlı Hânedânı'nın mensûb olduğu Kayı Boyu da onlardan biri idi. Fakat mıkdar îtibâriyle yerleşmiş eski halka nisbetinin büyük olduğunu zannetmem.

Değişen şey, bu boyun başında olan insanların, pek geniş bir dünyâ görüşü içinde, bir cihan devleti kurmaya azmetmiş ve bu yola can ve baş koymuş olmaları; milletin her ferdine bu arzûyu aşılamış ve hattâ, bay ve gedâsında bu mukaddes ihtirâsın ateşini yakmış olmalarıdır. Bu bir vâkı'âdır; eksiksik, noksansız, yüzde yüz tam îzâhını yapamıyoruz diye kıymetinden kaybetmez. Müsbet ilim, sebep bulamadığı için de istihfâf, red ve inkâr insan olana yakışmaz. Biz buna, karşılığı can olarak ödendiği için, millî meziyetler arasında daha ulvîsi bulunmayan iki tâbirle isim koyacağız: Cihad ve İ'lâ-yı Kelimetullah.

Bu yolu tutan bir cemâat, bir devlete lâzım olacak şartlar da ancak merkezî devlette bulunur; her şeyin üstünde devlet gelirdi. Kayı'larla gelen bütün boylar, oymaklar, beyler hiç benlik ihtirâsına düşmediler. Belki soydaşlarının iki asırdır Anadolu'da çektikleri onlara ders olmuşdu.

İşte Kayı Boyu beyleri; Ertuğrul'lar, Osman'lar halka bu îmânı getirdiler; önlerine kızıl elma'lar diktiler. Osmanlı Devleti Müslüman-Türk'ün gören gözü, işiten kulağı, tutan eli, vuran yumruğu oldu. Tuğlarını dalgalandıra dalgalandıra yürüdüler.

Artık Avrupa Hıristiyan âlemi, Selçûkîler'den fazla duymadıkları endîşeye düştüler. Daha yarım asır geçmeden Osmanlılara karşı Salîb Orduları çıktı; bir bir boylarının ölçüsünü aldılar. Bir kere kelle koltuğa alınmış olmasın, önüne duracak kuvvet yoktur.

Garbî Anadolu, İstanbul, Tuna Boyu, Adriyâtik, Macaristan, Budin, Mora, Adalar, Kıbrıs, Girid, Mısır, Sûriye, Şimâlî Afrika ve Avrupa'yı üç taraftan kuşattı. Greko-Romen medeniyeti üzerine aşılanmış Avrupa Hıristiyan dünyâsı, kendisini bu hâle sokanlara rahmet okumayacaktı her hâlde.

Çünkü önlerine sâdece vurucu bir siyâsî kuvvet değil, kültürün bütün imkân ve kıvraklığına sâhip bir medeniyet çıkıverdi. Osmanlı Devleti, o zamâna kadar Avrupa'ya el atmış veyâ yakın ve uzaktan bir tehdîd teşkîl etmiş Türk topluluklarına benzemiyordu. Devlet Türktü ammâ, yeni bir terkîbe varmıştı. Edebiyatta, sanatda, mîmârîde, mûsıkîde emsâlsiz, bambaşka bir çehresi vardı. Avrupalıların harb meydanlarında en korktukları şey, kellesini koltuğuna almış serdengeçtilerinden ziyâde, asıl onları bu hâle sokan mehter mûsıkîsi idi. Avusturya, Alman kontları, baronları, ordudan evvel mehterin susturulmasını düşünür olmuşlardı. Sûr-ı İsrâfil gibi çınlayan mehter susmayınca, ordunun hızı bir türlü kesilmiyordu.

Bu hallere dikkat edince, Osmanlı Devleti tâbîrinin siyâsî ve hukuukî delâleti üzerinde durmanın yersiz olduğu da meydana çıkar; bizce boşuna bir zahmettir; aransa ilmî bir tatmînden ileri geçmez. İşte bu milletin kurduğu devlet ortadadır; cemiyet şuûru, dünyâ ve âhiret görüşü, îtikaadı ve îmânı ile koca bir içtimâî varlık. Bu varlık içinde milletle devlet ayrı değildir ki çok tartıp inceliyelim.

Selçûkîlerde, aynı sâhalardaki tezâhürleri, Osmanlıları bildiğimiz kadar bilemiyoruz. Müslüman-Türk millî şuûr ve zihniyetinin temsilcisi bu Osmanlı denilen uzviyet olmuştur. Bu isim söylenince akla, davranışı, düşüncesi hemen billûr gibi vuzûhla beliren, idrâkimize varan bir mefhum anlaşılmaktadır. Bundan dolayı 16 Mart 1920 de İstanbul'un İngilizler tarafından işgaaline karşı Anadolu'da neşredilen beyannâmede bile (Millet-i Osmâniyye) tâbîri kullanılmıştır.

★

Hıristiyan denilen Avrupalılar, Mûsevî Ahd-i Atîki'nden, Kaballerinden edindiği hîlekârâne kurnazlıkla, Osmanlı Devleti'nin asıl kuvvetini keşfettiler ve onu medeniyetinden, kültüründen, îmânından, sanatından ayırarak, mahrûm ederek yıkabileceklerini anladılar.

Bu maksad ile, daha XVI. asırda kalemler aleyhe işle-

meye başladı; içimize sızdırılan bir câsus şebekesi kuruldu. Rum'dan, Venedikli'den, hele hele Mûsevî'den, hattâ Arab'dan mürekkeb fesad unsurları işe koyuldu.

Osmanlı Devleti için kimler ne yazdı? Bu suâle kim ne yazmadı ki? Cevâbını vereceğiz. Her seyyah, Türkçe öğretilmiş râhip, sefâret tercümanları, hepsi bir şey îcâd ettiler. Bütün sefâretler ve bu iş için vazîfelendirilmiş erkânı, Osmanlı aleyhine kullanmak üzere, mütemâdiyen Yunan ve Roma kültürünü aradılar. Buldukları, çaldırdıkları sanat eserlerini, heykel ve mîmârî parçalarını, Hıristiyan tab'anın da yardımıyle, memleketlerine taşıdılar. İngiliz Sefîri Lord Elgine bunların başındadır; British ve Louvre Müzeleri'nin kökü bu memlekettendir. Lord Byron'un, hayâtına mâl olan, zavallıca hürriyet ve Yunan hayranlığını da muahhar bir misâl olarak hatırlatalım.

Arada komik bâzı düşünceler de olur. XVII. Asırda Grolot nâm seyyâhın, Hıristiyanları bir elden kurtarıvermek için XIV. Louis'nin Çanakkale'ye bir iki gemi gönderivermesi kâfî olacağını yazması bu kabildendir.

Acabâ 1660'larda Çanakkale'ye gelen, iki Fransız gemisinin, arkasından teneke çalındığını duyacak hâli kalır mıydı? Kahramanlığın adı barbarlık, fazîletin miskinlik ve korkaklık, mîmârîmiz aşırmacılık ve taklîd oldu. Bunlar bize telkîn edildi. Fakat asıl curcuna XIX. asırda başladı. Târihçi Fustel de Coulanges'le başlayan Bizantoloji, bütün Osmanlı medeniyet ve kültürünü Yunan'dan aktarma olarak göstermeye gayret eden bir cereyân hâsıl etmiştir.

Avrupalıların, Fustel de Coulanges, Hammer, Noldke, Charles Diehl, G. Schlumberje, de Beyli, Ebersolt vesâire gibi müellifleri Türk medeniyetini toptan inkâr ettiler. Biraz daha gayret etseler Türk denen bir millet yok diyeceklerdi.

Bunları bir tarafa bırakıp, içtimâî ilimler sâhasında yazanlarca adları pek bilinmiyen iki mîmâr müellifden bahsedelim: Charles Texier, Fransız Maârif Nezâreti tarafından 1830'larda vazîfe ile Türkiye'ye gönderilen bir mîmardır. Burada sereserpe çalışıyor, yanında bulunan ressamıyle her ye-

re girip çıkıyor ve netîcede üç kalın cild neşrediyor. 25 sene sonra çıkan bunlardan ihtisâr edilmiş olan eseri Türkçeye tercüme edilmiştir; eserin 227. sahîfesindeki şu satırları aynen naklediyoruz: "Öteden beri denildiği gibi, Osmanlıların kendilerine mahsus tarz-ı mîmârîleri yoktur. Çadır aşîreti hâlinde bulunduklarından bunlar, sanat-i bünyâna yabancı kalmışlardır ve mebânî-i umûmîyeleri, evvelâ Arap, yâhud Acem ve sonra Rum mîmârlarının yaptıkları ecnebî eserlerdir. Mebânî-i dîniyye kadar hiç bir eserin tarzı bu hâlin şâhidi olamaz." Bu ifâdedeki tarafgirlik, kasıt apaçık görülüyor. Fakat asıl, ciddî bir insan, nâmuslu bir ilim adamı, nasıl böyle bir şey yazar? Eğer hakîkati göremediyse, ilmi, sanatı nerede kalır? Acabâ vazîfe verenlere hulûs çakmak mı istemektedir, Böyle bir hâl de sezilmiyor değil; hakîkatte öyle ise bizce daha da kötü bir harekette bulunmuş, kendisini daha küçültmüştür. Dürüst ve hakîkî bir ilim ve sanat adamı kalem ve vicdânını nasıl satar? Bunu yaptığı anda ölmüş, çökmüş demektir. Daha fazla söylemeye hâcet görmüyorum. Biraz insaf ile bakılsın, hangi Osmanlı câmii Arap, İran, Bizans eserine benzer?

Bir ikinci mîmâr da 1854 zelzelesinden sonra, 1863 de, Bursa câmilerinin tâmîri için çağrılan L. Parvillée ismindeki Fransızdır. Tertîb ettiği methi pek kıt albümde, Yeşil Câmii târif ederken: "Bursa'da inşâ sanatının ne tesîr altında inkişâf ettiğini ararsak görürüz ki, Rum her zaman için inşâât çı ve sanatkâr olmuştur" demektedir. Biz de kalkar bu kadar iz'ansız bir adamı mîmâr diye eserlerimizin tâmîrinde vazîfelendiririz.

★

Avrupa'dan gelen sesleri bu kadar dinlemek yeter; böyle yazmak, bize telkîn etmek onların vazîfesi idi; her halde bize mevlid okumayacaklardı. Yeter ki bu hareketler bizi sürüklememeli, tesîri altında bırakmamalı idi. Hiç değilse gülüp geçebilir, başımıza pek kan çıkarsa cevap verebilirdik. Ne gezer. Kan başımıza çıkacağına, yüzümüzden çekildi; küçüldük, yerin dibine geçtik, mahcûbiyetten el uğuşturup

ezildik, büzüldük ve tabîî onlarla berâber, Mesnevî'nin meşhur hikâyesinde olduğu gibi **har bi-reft** diye dem çektik. Onlardan ileriye gittiğimiz bile oldu.

Çünkü siyonizm, levantenlik, kozmopolitlik ve şimdi de komünizm ve mâlûm bâzı gizli kapaklı teşekkülleri Garb ve Şimâl besliyor, burada ayrı ayrı efendilere hizmet eden birbirinden farklı beşinci kollar hazırlıyorlardı. Bu ecnebî cereyanların iddiâları daha müessir oluyordu. Adı Türk olan birisi çıkar da Türk mûsıkîsi yoktur, Bizans mûsıkîsinden aktarmadır derse, bir diğeri Osmanlı mîmârîsini tamâmen inkâr ederse, hem memleketin içine şüphe istifhamları belirir, hem de cihan hemen bu lâfı kapar, yüzümüze karşı tekrarlar. Bu iki nev'in de misâli çoktur; meselâ bizden maaş alan E. Diez, kendi memleketimizde, gözümüzün içine baka baka böyle söyledi; Osmanlı mîmârîsi taklîddir, dedi.

Bu arada Şimâl'deki soydaşlarımızdan da, Osmanlılara karşı bâzı telmihler geldiğini, bir kelime ile olsun, söylemek zarûretindeyiz.

Bütün bu sapık hareketler, daha müessir olması ve karşı durmayı güçleştirmesi için iddiâlar, kapalı kapılar arkasında tertîb edilir, pek pek şâyiâlara arada bir siyâsî bir veçhe verilir, dedikodu hızlanırdı. Yazıya dökülenler pek azdı.

Bu nâdir yazılardan birini, zamâna yaranmayı kendisine meslek edinmiş, fakat idrâki ve akl-ı selîmi nâmevcud birisi neşretmiştir. Limancı Hamdi denilen bir adam vardı; Barış Dünyâsı isminde, bir mecmûa çıkarırdı; onun bir nüshasında (Haziran 1963, 15. No:), beyannâme adı altında, hakîkatte tamâmen kendisine âid bir makaalenin adı "Osmanlı Devri Türkler İçin Karanlık Bir İstîlâ Devridir." konmuştur. Vâkıâ yazıda, metnin mecmûanın târih tezini hazırlayan komisyonunun bildirisi şerhi bulunmakla, tamâmen Hamdi Bey'e mâl edilmemesi akla gelebilir. Fakat bir tesâdüf bana hakîkati gösterdi. Büyük bir bankanın idâre meclisi reîsinin yanında, şefâat diler bir edâ ile bize hitâb edince, mes'eleyi yüzüne vurduk; inkâr edemedi; kem küm etti ve müdâfaaya kalktı. Bunu daha evvel yüzüne karşı tekrar-

ladığımdan, öldükten sonra söylemiş olmuyoruz. Kaldı ki ölülerin hayırla yâdedilmesi hakkında Hadîs-i Şerîf, sâde lûgat mânâsı ile dahî eksik tercüme edilmiştir. Bu Hadîs, ale'l-ıtlâk değildir; orada (sizin ölülerinizi) hayır ile yâd edin denir. Bu adamlar bizden değil ki ölüleri bu tasnîfe girsin. Ana ve babalarını tanımadığımız için onlara kusur atfedemeyiz; ammâ kendisinin millî nesebinin sahîh olmadığı muhakkaktır.

İşte bu mahfiller, böyle birini tedârik eder, onun ağzından söyletirler. Kendilerine lâf gelmez; üstelik mâsûm mâsûm uzaktan gülerler.

— Sonu gelecek sayımızda —

CELÂL SÂHİR EROZAN'ın

ve

Şâirlerimizden Sekizinin Kullandıkları İğreti - Adları İsbatlayan Notlar

Fevziye Abdullah Tansel

Celâl Sahir Erozan, Mecdî Sadreddin'in 1929'da basılan eserinde görüldüğü üzre, Ahmed Celâl, Hikmet Celâl, Vilhan, Şarik, Sâhir takma — adlarını kullandığını bildirmiştir. Vilhan, Şarik şeklinde birer kelime bulunmadığına göre, bunların yazılışı doğru olmadığı anlaşılıyor. İlkinin doğru şeklini, H. (Arap harfleriyle Hâ) Velhân olarak yazıldığını tesbît ettik; belki şirk veyâ şark kökünden türeyen, Şârik, Şârık imzâsıyle bir yazısına henüz rastlamadığımız için, bu hususta birşey söyleyemeyeceğiz. C. S. Erozan'ın bu beş adı dışında, sözünü etmediği başka takma adları da vardır; bâzı ipuçlarına dayanarak bulduğumuz Uyanık, A.Celâl, C.S. imzâlarını da kullandığı görülüyor. Mecmuâmızın 1973 yılı Nisan sayısında, sayfa sınırlarını aşmamak için Hakkı Nâşir adının ona âit olduğunu isbatlayan bir vesîkaya, bu isimle yayımlanan *İstanbul İçin Meb'us Nâmzedlerim* adlı kitabının tahlîline yer vermiş, bunda bulunmayan iki hicviyesinden bahisle, bunlardan birini, dokunduğu siyâsî hâdiseleri, kimleri hicvettiğini de aydınlatarak neşretmiştik. Sözü geçen araştırmamızda yalnız Hakkı Nâşir mahlası, bunun kullanıldığı yazıları üzerinde durmuş, başka iğreti — adlarına dâir bilgi vermeği, ilerideki bir makaalemize bırakmağı uygun görmüştük.

Aşağıdaki yazımızın 1'inci bölümünde, C.S. Erozan'ın bildirdiği beş takma — adından dördü, bizim bunlara katabildiğimiz üçü hakkında, bunları hangi ve nerede, ne zaman bası-

lan yazılarında kullandığını isbatlayan notlarımıza dayanarak bilgi verilmiştir; elimizdeki malzemeyi sınıflandırırken zaman sırasına bağlı kalarak, sırasıyle Velhân, Ahmed Celâl, A. Celâl, Hikmet Celâl, Sâhir, Uyanık, C.S. adları üzerinde durduk. Şimdilik, onun iğreti — adlarının sonuncusu Hakkı Nâşir olduğu anlaşılıyor; bu kısmın sonunda — buna ayırdığımız araştırmanın uğradığı tenkidler dolayısıyle — aynı imzâya dokunmak zorunda kaldık ve önceki yazdıklarımıza ek olarak Nâşir adından da bahisle, *Meb'us Namzedlerim*'deki kasidelerin sonundaki târihlerin, bunların basılış değil yazılış târîhini anlattığını meydana çıkaran bir nota da verdik. Yazımızın II'nci bölümünü, Havâ'î, Sebâtî, Masalcı, Cihangîr-i Endicânî, Alp Arslan, Abdü'l-Ahrâr Fahreddin, Timuçin, İ. Ulviye ve Karında adlarının hangi şâirlerimiz tarafından kullanıldığını isbatlayıcı notlar teşkîl etmektedir.

I.

Celâl Sahir Erozan'ın, hangi takma-adları kullandığına dâir, kendi anlattıklarına dayanarak az-çok bilgi edinmemiz mümkün olmaktadır: "İlk yazılarımı muhtelif imzâlarla neşrediyordum; farazâ Ahmed Celâl, Hikmet Celâl, Vilhan, Şarik gibi... *Servet-i Fünûn*'a bir-iki yazı yolladım; neşrolunmadı. Sonra o esnâda Fâik Âlî Bey'le tanıştım. Hapiste iken yazdığı yazıları, *Servet-i Fünûn*'da Zâhir imzâsı ile neşretmişti. Bir gün o, Sa'dî ve ben konuşarak sokakta giderken bir nâm-ı müsteâr aradığımı söyledim. Birimizin Sâhir kelimesi aklımıza geldi. Galibâ bunu bulan Sa'dî idi. Hepimiz beğendik. Ondan sonra *Yapyalnız* isminde bir şiirimi, galibâ Dr. Bafralı Yanko delâletiyle *Servet-i Fünûn*'a gönderdim ve intişâr etti. Yalnız, üzerinde Tevfik Fikret birkaç kelime tashîhi yapmıştı. Benim küçüktenberi ahlâkım biraz yukarıdan bakan hareketler karşısında gayr-ı memnun olduğu için bu hâdise canımı sıktı. *Servet-i Fünûn*'da ilk eserimin neşrolunması gibi çok zamandan beri arzû ettiğim bir zevkin tadını kaçırdı.[1]" cüm-

[1] Mecdî Sadreddin, *Sevdiklerimiz*, İst., Milliyet Matbaası, 1929, s. 22. Bu eserden S. N. Ergun, bizden önce faydalanmıştır. (*Türk Şâirleri*, c. II., İst., 1941, s. 931 v.d.).

leleriyle, bize Ahmed Celâl, Hikmet Celâl, Vilhan, Şarik, Sâhir olmak üzere takma-adlarından beşini bildirmiştir. Yazımızın bu bölümünde, şâirimizin bildirdiği bu adları üzerinde durduktan sonra, bunlara katabildiğimiz başka adlarını da aydınlatmağa çalışacağız.

Elimizde mevcut notlara göre, şimdilik, C.S. Erozan'ın kullandığı takma-adların ilki, yukarıda görüldüğü üzere Vilhan değil, H. (Arap harfleriyle Hâ.) Velhân'dır; *Tehattur* adlı şiirini, henüz onbeş yaşında iken bu imzâ ile yayımlamıştır.[2]

Celâl Sâhir, 1899 yılından başlayarak Ahmed Celâl, Hikmet Celâl, A. Celâl, Sâhir adlarını kullanmıştır. Ahmed Celâl imzâsıyle şiirlerine, *Musavver Fen ve Edeb* ile,[3] *Mecmûa-i Edebiye*[4] ve *Lisân* mecmuâsında rastladık.[5]

Şâirimizin takma-adlarını sayarken sözünü etmediği A. Celâl imzâsını, *Gülşen-i Edeb* ile,[6] *Musavver Fen ve Edeb*'de görmüş bulunuyoruz.[7]

---

[2] *Pul* mec., nu. 22, 1 Ekim, 1314 (13.X.1898). Arapça *veleh* kelimesinden türeyen Velhân, şaşkın ve hayran, aşktan çıldırmış, v.b. mânâlarına gelir.

[3] *Tehayyül* ve *Kâbûs-i Hicrân* adlı şiirler (Nu. 3, 15; 25 Mart ve 24 Haziran 1315/6 Nisan ve 6 Temmuz, 1899).

[4] *Sabahlarım, Aşk-ı Muhteriz,* nu. 1, 5; 12 Teşrin-i Evvel, 9 Teşrin-i Sânî, 1316/25 Ekim, 21 Kasım, 1900. (*Beyaz Geceler,* İst., Hilâl Matbaası, 1325, s. 209, 227).

[5] *Mütevelevvin* adlı şiirini örnek gösterebiliriz (Nu. 44, 30 Mart, 1316/12 Nisan, 1900; krş., *Siyah Kitap,* İst., Muhtar Hâlid Kitaphânesi, 1328, s. 53). Bu sayıda, Alfred de Musset'nin *Marie* adlı *Sonnet*'sinin Fransızca aslı, bunun mensur tercemesi de aynı imzâ ile basılmıştır.

[6] *Kâbûs-i Hicrân,* nu. 8, 22 Nisan, 1315/4 Mayıs, 1899 (Bk., yukarıdaki not-3). Aynı sayıda, yine A. Celâl imzâsıyle *Hayâl-i Perrân* adlı şiiri, bunun altında imzâsız ve konu bakımından aynı bir mensur şiir vardır.

[7] *Bilseniz ki, Avcı, Şi'r-i Nâim-i Sevdâ, Timsâl-i Dehâ, Feryâd-ı Bî-eser, Niyâzî Bey*'e adlı şiirleri (Nu. 6, 7, 11, 12, 13, 15; 15, 22 Nisan, 27 Mayıs, 3, 10 ve 24 Haziran, 1315/27 Nisan, 4 Mayıs, 8 ve 15, 22 Haziran, 6 Temmuz, 1899). A. Celâl imzâsının C.S. Erozan'a âit olduğunu, isbatlamak için, bu şiirlerden ikincisinin *Şi'r-i Nâim* adıyle *Siyah Kitap*'da bulunduğunu söyleyebiliriz (S. 63).

Bir-İki Söz başlıklı tezkiresi ile *Bir Şakı*'sı, Hikmet Celâl mahlâsıyle *İrtikâ* mecmuâsında basılmıştır.[8] Şâirimiz, Sâhir imzâsını önce *Yapyalnız* adlı şiirinde kullandığını bildiriyor; altındaki tarihten 19 Kasım, 1899'da yazıldığı anlaşılan bu şiirin *İrtikâ* mecmuâsında basıldığını gördük[9].

C. S. Erozan'ın, kullandığı ilk iğreti-ad H. Velhân dışında, yeni bir isim bulduğu zaman, daha öncekileri bırakmadığı görülüyor: *Kâbûs-ı Hicrân* adlı şiirini önce A. Celâl, sonra Ahmed Celâl adıyle yayımladığı gibi, bunun ikinci basımıyle aynı günde, hattâ mecmûanın aynı sütûnunda neşrettiği *Mehmed Niyâzî Bey*'de A. Celâl imzâsını kullanmıştır[10]. Sâhir adını kullanmağa başladıktan sonra, Ahmed Celâl imzâsını da kullanmakta devâm etmiştir[11].

Celâl Sâhir'in, 1908'den sonraki ve günümüze kadar dikkati çekmeyen takma-adlarından ilkinin, şimdilik, elimizdeki notlara göre, Uyanık olduğunu söyleyebiliriz. Onun müdürü bulunduğu *Halka Doğru* mecmûasında *Öc* adlı şiirinin birinci bölümünün Uyanık imzâsıyle, ikincisinin ise Celâl Sâhir adıyle basıldığını gördük; bu ip-ucuna dayanarak, bu takma-adı kullandığını öğreniyoruz; aynı imzâyı musâhabelerinde de kullanmıştır[12]. *Türk Yurdu* mecmûasında, 1916'da yayımlanan

---

[8] Nu. 10, 7 Mayıs, 1315/19 Mayıs, 1899.

[9] Nu. 36, 27 Receb, 1317/1.XII., 1899; *Beyaz Gölgeler*, s. 211; bu basımda, mecmûadakine göre, farklı birkaç kelime vardır. (Bk., yukarıdaki not-1). Bu takma-adla yazılarına örnek olarak *Kompartımanda* başlıklı küçük hikâyesiyle (*İrtikaa*, nu. 43, 18 Ramazan, 1317/19.1.1900), *Leyle-i Zifâf; Leyâl-i Sâhiriyyet*, *Anneme* (*Servet-i Fünûn* mec., nu. 427; 495; 10 Ağustos, 1316/23.VIII.1900), *Gözler* (*Mecmua-i Edebiye*, c. I., nu. 20, 1 Mart, 1317/14.1.1901) adlı şiirlerini gösterebiliriz. Bu dört şiiri, sırasıyle, *Beyaz Gölgeler*'de görülebilir. (S. 219, 15, 65, 55 v.d.)

[10] Bk., yukarıdaki not-6, 3, 7.

[11] Bk., yukarıdaki not-9, 5.

[12] Nu. 3, 4, 15; 25 Nisan, 2 Mayıs, 10 Temmuz, 1329 (1913). Bu şiiri, *Türk Yurdu* kitapları arasında basılan *Altun Armağan*'ın ikinci cildinde de vardır. (İst., Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1328, s. 38 v.d.). Bu musâhabelerinin çoğu *Bilinecek Şeyler* ve *Korunacak Şeyler* umûmî başlığıyle yayımlanmış, petrol, havagazı, elektrik; balon, tayyâre; tıramvay, dinamo, motor; sağlığımızın korunması için ne kadar te-

Dârü'l-Bedâyi'in Temsîli — Çürük Temel; Musâhabe ve *Terceme-i Hâl* adlı yazılarının altında C. S. rümûzu görülmektedir [13].

Şâirimizin, 1919'da yayımladığı siyâsî hicviyelerinde kullandığı iğreti-adı, *Celâl Sâhir Erozan'ın Bilinmeyen Takma-Adı: Hakkı Nâşir — Bu Adla Basılan Şiirleri* ve *Bir Eseri* başlıklı yazımızda aydınlatmağa çalışmıştık [14]. Bu yazımız dolayısıyle Prof. Hasan Eren, *Celâl Sâhir Erozan'ın "Bilinmeyen" Bir Takma-Adı Üzerine* başlıklı yazısının iki sayfasında araştırmamızın bâzı kısımlarını olduğu gibi, veyâ kısaltarak nakletmiş, geri kalan birbuçuk sayfasında üzerinde durduğu esas mes'eleye yer vermiştir [15]. Ona bu tenkîdi yazdıran, veyâ yazdırtanların dikkatini çeken, araştırmamızdaki, "Bu takma-adın Celâl Sâhir tarafından kullanıldığının, bugüne kadar ona dâir yazılanlarda sözü edilmediği" yolundaki bilginin gerçeğe uymadığı mes'elesidir ki, bunda yanılmış olduğumuz fik-

---

miz hava almamız gerektiği, v.b. hakkında fennî, sıhhî yazılardır. (*Halka Doğru* mec., nu. 45, 47, 48, 49, 50, 52; 13, 27 Şubat, 1329; 6, 13, 20 Mart, 3 Nisan, 1330 (1914). Ömer Seyfeddin'in *Ergenekon'dan Çıkış* adlı şiiri dolayısıyle Ergenekon'u mevzû alan şiirlerden, bu arada C.S. Erozan'ın *Bu Gün Türkler'in Kurtuluş Bayramına Tesâdüf Ediyor* başlıklı, Uyanık iğreti-adıyle basılan musâhabesinden bahsetmiştik (*Ömer Seyfeddin'in Şiirleri*, Ek-II., *Belleten*, c. XXXIV., nu. 134, Nisan, 1970, s. 275, not-22; aynı bilgi *Ömer Seyfeddin'in Şiirleri* adlı kitabımızda da vardır (*Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları*-40, Ankara, 1972, s. 62, not-22).

[13] Sırasıyle bk., c. IX., nu. 10, 14 Kânun-ı Sânî, 1331/27.1.1916, c. X., nu. 1, 10 Mart, 1332/23.III.1916; c. XI., nu. 1, 1 Eylûl, 1332/14.IX. 1916, ilâve. Bezmî Nusret, Erozan'ın *İzmir* gazetesinde C.S. rumuzuyle yazıları bulunduğundan bahsetmiştir (*Bir Roman gibi*, İzmir, 1955, s. 29). Hakkı Târık Us Kitaplığı'nda *İzmir* gazetesi kolleksiyonunu tararken, C.S. rumuzuyle, *Bahar Çiçekleri* adlı mensur şiire rastladık; C.S. imzâsının altına, sâbit kalemle ve Arap harfleriyle Cemil Süleyman adı yazılmıştır. (Nu. 26, 1 Mart, 1324/14.III.1908). Bu yüzden, C.S. imzâsıyle her yazıyı, araştırmaksızın bu iki şahıstan birine âit sanmakla yanlış hükme varabileceğimizi hatırlatalım.

[14] *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, Yıl 2, Sayı 2, Nisan, 1973, s. 51 v.d.

[15] *Türk Dili mec.*, c. XXIX., Sayı 269, 1 Şubat, 1974, s. 391-94. Bu yazıda araştırmamızın başlığının (—) işâretinden sonraki kısmı kaydedilmemiştir. (S. 391).

rine, pek tabiî olarak biz de katılıyor, bizi bu hususta uyandırdığı için teşekkür ediyoruz; ancak, bu yanlışımızı açığa vururken önümüze sürdüğü delîller ve bunlardan çıkardığı netîceler, verdiği yeni bilgiler ve bize araştırma metodu bakımından öğütleri, yazımızın bütünü hakkındaki hükümleri, üzerinde durulmağa değer (s. 393).

a. "Celâl Sahir'in Hakkı Naşir takma adını kullandığını Sadeddin Nüzhet Ergun *Türk Şairleri* adlı eserinin "Celâl Sâhir (Erozan)" maddesinde (11, 930-939. s.) açıklamıştı, bir.

b. "Avni Başman, 1944'te *İslâm Ansiklopedisi*'nde çıkan "Celâl Sahir" maddesinde, Celâl Sahir'in Hakkı Naşir adı arkasına saklandığını belirtmişti, iki.

c. "Mustafa Nihat Özön, 1944'te *Aylık Ansiklopedi*'de (No. 19, 588 s.) çıkan "Celâl Sahir Erozan" yazısında, Celâl Sahir'in Hakkı Naşir takma adıyle "manzum küçük bir kitap çıkardığını" bildirmişti, üç.

ç. "Naile Binark ile Saide Arslanbek, 1971'de çıkan *Tanzimattan Bugüne Türk Yazı Hayatında Takma Adlar İndeksi* adlı broşürlerinde (16. s.), Celâl Sahir Erozan'ın Hakkı Naşir takma adını kullandığını yazmışlardı, dört [16].

d. "Bundan başka, Binark ile Arslanbek, Celâl Sahir Erozan'ın Ahmet Celâl, Şarik ve Velhan adlarını kullandığını da bildirmişlerdi [17] (27. s.).

---

[16] Mecmûaya, bu paragrafta adı geçen indeks dolayısıyle eklenen notta, bunda bulunmayan takma-adlara örnek olarak Orhan Veli'nin Mehmed Ali Sel; Câhid Sıdkı'nın *Cumhuriyet*'teki hikâyelerinde Cevad Sâdık, İrfan Kudret; Nurullah Ataç'ın *Tan* gazetesinde Ahfeş, bundan başka Ali Gümrükçü, çevirmelerinde Sabiha Yağızlar; Yahya Kemal'in Esrar adlarının gözden kaçtığı bildirilmiştir; "Eski dergi ve gazetelerimizde İmzâsız Adam imzâsı altında saklanan bir yazar vardır. Adını gizleyen bu yazarın kim olduğu da açık kalmıştır" deniliyor (S. 393, not-1). Bu imzâları, şahsî araştırmalarıyle elde ettiği notlara dayanarak yazıp yazmadığı husûsunda Prof. Hasan Eren'i kendisiyle başbaşa bırakıyoruz!

[17] Prof. Hasan Eren, bu paragraf dolayısıyle verdiği, bütününü naklettiğimiz notta, "Prof. Kenan Akyüz, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi* (Ankara, 1953) adlı kitabında (389. s.) Celâl Sahir'in 1927'de

e. "Bu adlara ek olarak, Celâl Sahir'in gazetelerde (?) çıkan ilk yazılarında Hikmet Celâl, Hikmet Hamit imzalarını da kullandığını belirtelim. Şairimiz daha sonra Faik Âli Ozansoy'un kullandığı Zahir adına benzeterek Sahir adını almıştır. Ondan sonra artık Celâl Sahir adıyle ün yapmıştır.

f. "Tansel, Celâl Sahir'in bu adlarına değinmemiş, onun "bilinmeyen" bir takma adı olarak yalnız Hakkı Naşir adı üzerinde durmuştur. Ancak, yukarıda belirttiğimiz gibi, Celâl Sahir'in Hakkı Naşir imzası altında gizlendiğini, hatta bu imza altında *Mebus Namzetlerim* adlı bir kitap yaydığını çoktan beri biliyorduk."

Prof. H. Eren'in bu tenkidlerini kıymetlendirebilmek için, önce *a, b, c* harfleriyle gösterdiğimiz paragraflarda sözünü ettiği ansiklopedi maddelerinde Hakkı Nâşir adı ve *Meb'us Nâmzedlerim*'e dâir verilen bilgiyi, aslında olduğu gibi nakledecek, daha sonra, yazısının geri kalan kısımlarına yer vereceğiz: S. N. Ergun'un yazısında, üzerinde durduğumuz mes'eleyi aydınlatan, "Onun Hakkı Nâşir müsteârıyle bâzı yazıları ve *Meb'us Nâmzedlerim* ismiyle, manzum latîfelerden mürekkep bir risâlesi de vardır" (s. 935 b); Avnî Başman'ınkinde, "Hakkı Nâşir müsteâr adı ile neşrettiği *İstanbul İçin Meb'us Nâmzedlerim* (1919) adlı küçük bir kitabı daha vardır ki manzum bir siyâsî satirdir" (s. 48 b); Mustafa Nihad'ınkinde ise, "1919 yılında Hakkı Nâşir müsteâr adıyle *İstanbul İçin Mebus Nâmzedlerim* isimli manzum küçük bir kitap çıkardı" bilgisi verilmiştir ve bunlardan sonuncusu, daha öncekilere yeni birşey katmamaktadır. Prof. H. Eren'in kaydettiği gibi, eserin adı yalnız M. N. Özön'ün yazısında zikredilmiş değildir. Bu üç

Mebus Namzetlerim adlı bir küçük eser yaydığını bildirmiş, ancak bu eserin Hakkı Naşir imzası altında çıktığını belirtmemiştir. Prof. Akyüz, *Türk Şiiri Antolojisi*'nin 2. baskısında 1927 tarihini 1917 olarak düzeltmiştir. "Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri" *"Türkoloji Dergisi,* 11, 1965, 3-226. s.) adlı yazısında, Prof. Akyüz, Celâl Sahir'in bu yazısı üzerinde durmamıştır" diyor. "1927 tarihini 1917 olarak düzeltmiştir" ifâdesindeki 1917 tarihi de gerçeğe aykırıdır. Eserin muhteviyatına dayanarak, kitabın Hicrî 1335 (1917) değil, Mâlî 1335 (1919)'da basıldığını kesinlikle tesbit etmiştik. (S. 55).

yazıdan yalnız sonuncusunda, verilen bilginin geçtiği sayfayı işâret eden Prof. H. Eren, S. N. Ergun'un büyük boy eserinde Hakkı Nâşir adının bulunduğu sayfayı değil, Celâl Sâhir maddesinin yer aldığı bütün sayfaları, (930-939. s.) şeklinde göstermiştir. 939 değil, 938'inci sayfada son bulan bu maddede, biraz önce kaydettiğimiz cümle ise, s. 935 b'dedir. Prof. H. Eren'in, S. N. Ergun'un bu eserini görüp okumadığı, yukarıda naklettiğimiz tenkidlerinin (*ç, d* paragrafında kaydettiği takma-adlar için, *Tanzimattan Bugüne Türk Yazı Hayatında Takma Adlar İndeksi*'ni kaynak göstermesinden de anlaşılıyor; çünkü bu adların hepsi, S. N. Ergun'un *Türk Şâirleri*'nde kaydedilmiş bulunmaktadır (s. 932 a). Tanzimat Devri edebiyâtı ve daha sonraki devirler çalıştığı sâhanın dışında kalan Prof. H. Eren, tenkidlerinin *e* paragrafında, kaynak göstermeksizin şâirimizin kullandığı Hikmet Celâl, Hikmet Hamit ve Sahir imzâlarını da ilâve etmiştir. Bunlardan Hikmet Hamit (?) adının nerede, ne zaman ve hangi yazılarında kullanıldığı hakkında şimdilik kesin birşey söyleyemeyeceğiz; ancak, geri kalan iki adı, hattâ Sâhir'i seçmesindeki sebebi, Mecdî Sadreddin'in eseri ve bundan faydalanan S. N. Ergun'un *Türk Şâirleri* dolayısıyle, bilmiyor değildik [18]. Prof. H. Eren'in yazımızda tenkid ettiği bir başka husus, *f* paragrafında görüleceği gibi, şâirimizin başka takma-adlarından bahsetmeyip yalnız Hakkı Nâşir imzâsı üzerinde durmuş olmamızdır. Böyle bir fikir karşısında cevap vermek değil, susmak uygun olacağı düşüncesindeyiz!

Prof. Hasan Eren, tenkidlerinin sondan bir önceki paragrafında, takma-adların kimlere âit olduğunu anlayabilmek için bahsettiğimiz metodlara dokunarak, "Onun belirttiği yollara ek olarak birçok yollar daha vardır. Bu yollardan biri, bugüne değin yazılan yazılarda açıklanan takma adları göz önünde tutmak yoludur. Yazar bu yoldan yürümüş olsaydı, Hakkı Naşir adı arkasına saklanan şairin kim olduğunu kolaylıkla öğrenebilir, dergi koleksiyonlarını uzun uzun taramak zahmetinden kurtulurdu" diyor; böylece, bu imzâ için "bilinmeyen" sıfatını kullanmakla düştüğümüz yanlışı tekrar hatırlatıyor.

[18] Bk., yukarıdaki not-1.

Bu cümleler, müellifin, çalışma tarzımıza ne kadar yabancı kaldığını, elde ettiğimiz malzemeyi ise boşuna çekilen zahmetin verimi saydığını göstermekte, yazısının son paragrafında vereceği hükme hazırlık teşkîl etmektedir: "Türk yazı alanında uzun yıllardan beri sürekli olarak çalışan Tansel, bu yazısında eski bilgilerimize yeni bir şey katmamıştır. Buna göre, *Kubbealtı Akademi Mecmuası* gibi "akademik" bir dergide çıkan bu yazı, bilimsel bir katkı sayılamaz."

Biz, o yazımızda, Hakkı Nâşir iğreti-adının Celâl Sâhir'e âit olduğunu ispatlayan bir vesîkaya yer vermiş, ayrı ayrı altı hicviyeden meydana gelen *Meb'us Nâmzedlerim*'de, başlıksız altı *Kasîde*'den dördünün, kimler hakkında yazıldığını tesbît etmiş, bu şahsiyetlerin ne bakımlardan hicvedildiğini, v.b. mes'elelere dayanarak, nasıl bir eser olduğunu tanıtmağa çalışmıştık. Aynı mâhiyette, fakat bu kitapta yer almayan iki *Kasîdesi*'ni bulmuş, bunlardan birini de yayımlamıştık[19]. Bunu neşrederken, Prof. Hasan Eren'in, fikir ve ifâde bakımından zayıf, "... şâirin *Türk Dünyâsı* gazetesinde çıktığından söz ettiği bir şiirini olduğu gibi aktarıyor" cümlesinde (s. 392) kaydedildiği tarzda, "olduğu gibi" aktarmış değiliz; târîhî vesîkalar göstererek *Kasîde*'nin Ferid Paşa için yazıldığını, bu arada hicvedilen Kabine üyeleriyle bâzı şahısların kimler, hangi şâirler olduğunu da dip-notları vererek açığa vurmuştuk. Dayandığı esasları kısaca anlatmağa çalıştığımız bu yazımızın ilmî değeri olup olmadığına dâir hüküm vermek bize düşmez. Yukarıda, Prof. Hasan Eren'in görmediğimizden söz ettiği ansiklopedi maddelerine dayanarak verdiği bilgiyi kendi ifâdesiyle naklettik; bununla yetinmeyip, o maddelerde Hakkı Nâşir adına, *Meb'us Nâmzedlerim*'e dâir verilen bilgiyi içine

[19] Bu *Kaside*'nin altında Hakkı Nâşir imzâsı bulunmakla berâber, makta' beytinde Nâşir adı geçmektedir; eserdeki kaside'lerin de hepsinin bu beytinde Nâşir adı bulunduğundan, şâirimizin takma-adlarına bunu da katabiliriz. Araştırmamızda, *Me'bus Nâmzedlerim* adlı kitabı tanıtırken, şiirlerin altındaki târihlerin yazıldıkları veyâ basıldıkları zamanı mı gösterdiklerinde tereddüde düşmüştük (S. 55). Kitaptaki şiirlerden beşincisinin *İfhâm*'da basıldığını (Nu. 135, 15 Kânun-ı Evvel, 1919); eserdeki şiirlerin altındaki târihlerin, yazıldıkları zamânı gösterdiklerini de artık söyleyebiliriz.

alan cümleleri de tesbît ettik. Gerçeğe ne dereceye kadar uygun düştüğü de gözönüne alınarak, bunlarda verilen bilgiyi, bizim yazımızdakilerle karşılaştırmak lûtfunda bulunacak olanlar, kullandığımız malzemenin nasıl elde edildiğini, ilmî kıymetten yoksun olup olmadığını kolaylıkla anlayabilecekler, Prof. Hasan Eren'in, araştırmamızın bütünü hakkındaki, "*Kubbealtı Akademi Mecmûası* gibi "akademik" bir dergide çıkan bu yazı, bilimsel bir katkı sayılamaz" hükmünü kıymetlendirebileceklerdir.

II.

1. Ahmed Kemal Paşa'nın oğlu Mehmed Said Bey (12 Ocak, 1848 - 15 Mart, 1921), hukuk ve içtimâiyât sâhasındaki eserleriyle, muhtelif gazetelerdeki, başyazarı bulunduğu *Vakit* ve *Tarık* gazetesindeki yazılarıyle de ün kazanan, Tanzimat devrinin mühim şahsiyetlerindendir. İyi bir öğrenim gören, Arapça ve Farsça, Fransızca, Almanca'yı iyi bildiği kaydedilen Said Bey, Şûrây-i Devlet Birinci Sınıf Muâvinliği, Muhâkemât Dâiresi Başkâtibliği, Hâriciye Matbûât Kalemi Müdürlüğü, Şûrây-i Devlet Muhâkemât Dâiresi Âzâlığı, aynı müessesenin Bidâyet Mahkemesi Reisliği ve Tanzimât Dâiresi Reisliği gibi mühim me'murluklarda bulunmuş, bu arada Galatasaray Sultânîsi ile Mülkiye Mektebi'nde Kitâbet ve Terceme; Hukuk Mektebi'nde Hukuk-ı Esâsiye ve Hukuk-ı İdâre-i Mülkiye dersleri de okutmuştur[20]. Kemal Paşa-Zâde Said, Lastik Said diye de anılan müellifimizin mecmûalarda, seçilmiş şiirleri içine alan edebiyât ve müntahabât kitaplarında, hâtırât sâhasındaki eserlerde yer yer birçok şiirleri bulunuyorsa da, hakkındaki hâl tercemelerinde, oldukça kabarık yekûn tutan şiirleri üzerinde pek durulmamıştır. Şiirlerinin çoğu ahlâkî, felsefî ve içtimâ'îdir. Nüktelerden, zarif hiciv unsurlarından örülmüş mizâhî şiirleri de sayıca az değildir. Onun bu

---

[20] Said Bey hakkında kısaca bilgi edinmek için Bursalı Tâhir'in *Osmanlı Müellifleri*'ne (C. II., Matbaa-i Âmire, 1333, s. 253 v.d.), İ.E.M.K. İnal'ın *Son Asır Türk Şâirleri*'ne bakılabilir (C.IX., İst., 1940, s. 1614 v.d.). Hakkındaki araştırmalarımızı ileride bir makaale hâlinde yayımlamayı düşünmekteyiz.

yoldaki yazıları arasında, en çok başarı gösterdiği mizâhî şiirleri ve hicviyeleri olduğu söylenilebilir.

Said Bey'in mizâhî şiirlerinde Havâ'î takma-adını kullandığını, *Hazine-i Evrak* mecmuâsındaki bir gazelinin yayımlanması dolayısıyle öğrenmiş oluyoruz. Bu gazel, Feyzî Efendi'nin *Manzûme* adlı, aynı kafiye ve redifli gazelinden sonra, *Muharrir-i bî-nazîr Said Beyefendi Hazretleri Tarafından Havâ'î Bir İmzâ ile Nazîre* başlığıyle neşredilmiştir;

Nigâh-î kahrınâ bin can dayanmaz
Dayanmaz bakma ey cânân dayanmaz
Temel tutmaz edîbi'n sîti artık
Ne rütbê etse dê çan çan dayanmaz

beyitleriyle başlayan bu dokuz beyitlik gazel,

Uşak sık-sık tebeddül eyledikçe
Kırâathânedê fincan dayanmaz
Havâ'î'nin yedindê pâre durmaz
Firâz-î kubbe(yê) bârân dayanmaz

beyitleri ile sona ermektedir [21].

Said Bey'in, 20 Kasım, 1899 târihli *Mazbata*'dan anlaşıldığına göre Fizân veyâ Tâif'e nefyi kararlaştırılmıştır; sonradan menfâ yeri değiştirilerek Yemen'e gönderildiğini biliyoruz. İstanbul'a II. Meşrûtiyet'ten hemen sonra gelebilmiştir. "Sâhibi Hüseyin Rahmî" olan *Boş Boğaz* adlı mizâh gazetesindeki *Karaköy Köprüsü'nün Feryâdı* adlı, sonunda 25 Ağustos, 1324 - Havâ'î kaydı bulunan şiirin de Said Bey'e âit olduğunu artık söyleyebiliriz.

Ukuulê hayret-âver enfüs-î âsâr idim gûyâ
Cihandâ misli ender matmah-î enzâr idim gûyâ
Temeddün âlemindê reşk-i vahşetzâr idim gûyâ
Atâletten doğan bir sifle-zâd-ı dâr idim gûyâ

mısrâlarıyle başlayan, dokuz dörtlükten meydana gelen bu şiir, Karaköy Köprüsü tarafından söylenmiş gibi tertiplenmiştir [22].

---

[21] Yıl 2, nu. 10, 19 Mart, 1299/31 Mart, 1883, s. 146. Baştan ikinci beyitteki *edîb* kelimesiyle kasdedilen Namık Kemâl'dir.

[22] Nu. 9, 25 Ağustos, 1324/7.IX.1908.

Mürekkebci (Merkebci ?!) Havâyî imzâsı ile basılan, *Tehzîlât* başlıklı aşağıdaki şiirin son beytinde de Havâyî takma-adı kullanılmıştır[23];

Ne dem ol şûh, bed-vaz'ıyle nobran gösterir kendin
Seven yosmâ tealluktan peşîmân gösterir kendin
Zarâfet-pîşe, nâzik-tab', şâir-oğlu şâirdir
Havâyî gerçi şeklen ehl-i dükkân gösterir kendin

mısrâlarının Sâid Bey'e âit olduğunu sanıyoruz; bunda yanılmıyorsak, Havâyî (Havâ'î)'den başka Mürekkebci Havâyî takma-adını da kullandığını söyleyebiliriz.

2. Cenab Şahâbeddin'in küçük kardeşi Ali Nusret (1872-1913). *Bir Kıt'a Daha* başlıklı şiiri dolayısıyle, "Sebâtî imzâsıyle *Mecmua-i Muallim*'in kabına dercettirilmişti" notunu kaydetmiştir[24]. Adı geçen mecmûanın kapağında, *Üstâd* başlıklı ve şiirinin basımını dilediği tezkiresinin altında Sebâtî imzâlı bu kıt'asını görmüş bulunuyoruz[25]. Böylece, onun henüz onaltı yaşında iken yayımladığı bu kıt'asından Sebâtî takma-adını kullandığı, kendisi tarafından açığa vurulmuştur.

3. Çocuklar için çıkarılan dergilerimizden *Talebe Defteri*, Balkan Savaşı'ndan sonra, milliyet fikirlerinin bütün kuvvetiyle yaşadığı o devirde, muhtelif sâhalarda tanınmış şahsiyetleri etrâfında toplayabilmişti; eğlendirerek bilgi ve iyiye, doğruya yöneltici ahlâk öğütleri veren, millî varlığımızı canlandıran yazıları içine alan bu faydalı ve güzel dergide Masalcı imzâsıyle basılan şiirler acabâ kim tarafından yazılmış olabilirdi? Bu şiirlere örnek olarak, *Fakirin Sözü* ile, *Sütçünün Beygiri*'ni, *Maymun'la Efendisi*'ni gösterebiliriz[26]. Bunlardan son ikisine, Fuad Köprülü'nün *Mektep Şiirleri* adlı ese-

---

[23] *Eşref* mec., c. 1, nu-1, 5 Mart, 1325/18.III.1909; bu sayıda, Zevkî mahlasını kullanan bir şâirin, Said Bey'in bu şiirine naziresi de basılmıştır.

[24] *Şahâb*, İst., Cemal Efendi Matbaası 1306, s. 30.

[25] Yıl 1, nu. 20, 10 Şubat, 1303/22.II.1888.

[26] Yıl 1, nu. 3, 7, 8; 20 Haziran, 15 ve 29 Ağustos, 1329 (1913). Mehmed Sirâceddin (1877-1938)'in hâl tercemesi için, İ.A. Gövsa'nın *Türk Meşhurları*'na bakılabilir (S. 355-56).

rinde, bâzı farklarla ve tertip yanlışlarının düzeltilmiş şekliyle rastladık; şiirlerin altında Sirâceddin imzâsı vardır[27]. Böylece, Masalcı takma-adının Mehmed Sirâceddin tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır. Sirâceddin Bey'in, ehline verilmediği takdirde işlerin nasıl aksadığını, bir posta hayvanı ile sütçü beygirinin yer değiştirmesini örnek alarak canlandırdığı *Sütçünün Beygiri, Tatarın Hayvanı* adlı şiirini, yayımlandığından beri altmış yıl geçmekle berâber, yine de günümüzün şartlarına uyduğu için, F. Köprülü basımından alarak neşrediyoruz:

Bir sütçü, bir tatar; iki beygirli arkadaş
Hayvanla iş görürler idi. Sütçü dâimâ,
Kalkar, yavaş yavaş
Yükler güğümleri; dolaşır şehri, süt satar
Her gün... Fakat tatar
Meşgûl olurdu posta götürmekle mutlakaa!
Bunlar nasılsa atları birgün değiştiler;
Süt beygiriyle postacı yollarda kaldı hep...
"Deh!.." derse dinlemez, kapılarda hemen durur;
Hiddetlenir tatar, acımaz, muttasıl vurur;
Gitmezdi... Süt te satmadı hemşehrîsi; fakat
Hayvan koşar, güğümleri çarpar, ezer, döker,
Durmazdı... Sütçü bitti. Bütün kap-kacak sakat;
Hep işte böyle; biz
Gördürmek isteriz,
"Elbet yapar!" deyip işi ehl olmayanlara;
Bir kısmı çok koşar,
Bir kısmı hep şaşar...
Yavrum, bu memlekette budur en büyük sebep,
Her işde bir fenâlığa, müdhiş ziyanlara!

4. Mahmud Kemal İnal'ın, büyük-küçük otuzdört eseri bulunduğunu yazdığı Sâdık-ı Vicdânî (1864-1939)'nin[28], Cihangîr-i Endicânî takma-adını kullandığın, onu yakından tanıyan Cemal Köprülü Beyefendi, bana söylemişti. Onun, *Erenköyü'nde Terâne-i Seherî* adlı şiirini, Cihangîr-i Endicânî imzâsıyle yayımladığını görmüş bulunuyoruz[29].

---

[27] C.V., İst. Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1338-1922, s. 23, 31; bu antolojide şiirin başlığı *Tatar'la Sütçü*'dür.

[28] *Son Asır Türk Şâirleri*, c. IX., s. 1561-63.

[29] *İrtikaa* mec., nu. 16, 30 Haziran, 1899.

3. Ziyâ Gökalp'in yakın arkadaşlarından Veli Necdet, *Türkçe Şiirde Tecrübe-i Kalem — Kibrin Sonu* adlı şiirini *Dicle* gazetesinde kendi adıyle yayımlamışsa da [30], bâzıları bu gazetenin başyazılarını teşkîl eden makaalelerini Alp Arslan imzâsıyle neşretmiştir. Bu takma-adla basılan *Endişe-i İstikbâl — Kara Günler ve Kara Düşünceler* isimli makaalenin üzerine, kurşun kalemle Veli Necdet Sünkitay yazılmıştır [31]; onu yakından tanıyan birinin bu el yazısına dayanarak, Alp Arslan takma-adının Veli Necdet'e âit olduğunu söyleyebiliriz.

6. *Dicle* gazetesindeki başyazılardan bâzıları yine takma-adla, Abdü'l-Ahrâr Fahreddin imzâsıyledir; *Yıl Haydutları* başlıklı makaalenin alt ve üstünde, el yazısıyle Ahmed Cemil Asena adının yazılmış bulunması, bu takma-adın ona âit olduğunu anlatmaktadır [32].

7. *Dicle* gazetesinde, Timuçin takma-adıyle basılan, dil bakımından çok sâde, bâzıları hece vezniyle ve çocuklar için yazılmış şiirlere, makaalelere rastladık. Ziyâ Gökalp'in *Şehid Haremi* adlı şiirinin altında yer alan *Dün ve Bugün* isimli, Timuçin imzâlı şiirin yanında, yine el yazısıyle Şeref Uluğ kaydının bulunması, bu takma-adın ona âit olduğunu gösterir [33].

8. İbrâhim Alâaddin Gövsa, Hâlide Edib Adıvar'a sunduğu *Hanımlarımız İçin* adlı şiiri dolayısıyle verdiği dip-notta, "Bu ve bunu ta'kîbeden iki parça, *Demet* gazetesinde İ (elif). Ulviye nâm-ı müsteârıyle neşredilmişti" diyor; sözünü ettiği ve İ. Ulviye takma-adı ile basılan iki şiiri *Beşik* ile *Otomobil* başlıklıdır. Bu üç şiirden *Hanımlarımız İçin*'in 18

---

[30] Yıl 1, nu. 5, 28 Mart, 1327/10.IV.1911. Bu gazetenin kolleksiyonu Diyârîbekir'de, Ziya Gökalp Müzesi'ndedir; fotokopisi Türk Târih Kurumu tarafından aldırtılmıştır.

[31] Yıl 2, nu. 90, 13 Mayıs, 1329/26.V.1913. Bu gazetede, Alp Arslan imzâsıyle başka yazıları, baş makaaleleri de vardır.

[32] Yıl 2, nu. 67, 9 Ağustos, 1328/22 Ağustos, 1912.

[33] Yıl 3, nu. 95, 24 Haziran, 1329/7.VII.1913. *Dicle*'de, aynı adla başka şiirleri, siyâsî musâhabeleri, baş makaaleleri vardır; *Kaçanlardan Birine; Küçük Kardeşlerime* adlı hece vezniyle, Timuçin imzâlı şiirlerin yanına, Şeref Ulug'a âit olduğu yazılmıştır. (Nu. 116; 97, 120).

Eylül, 1327, *Beşik*'in 7 Ekim 1324; *Otomobil*'in 22 Ekim 1325 de yazıldığı, bunların altındaki târihlerden anlaşılıyor[34]. Şimdilik, elimize yeni ip-uçları geçinceye kadar, bu takma-adı, 1908-11 arasında yazdığı üç şiirinde kullandığını söyleyebiliriz. Bu imzâ, onun asıl ismini de hatırlatır: İlk harfi olan *İ*, İbrâhim'in kısaltılmışıdır; Ulviye ise, Alâaddin'in Arabça terkibinin ilk kelimesiyle aynı kökten türemiştir. Şâirimizin, asıl adını mânâca hatırlatan bir takma-ad seçtiği görülmektedir.

İ. A. Gövsa'nın kullandığı bir başka takma-ad, Karınca'dır. Rahmetli Fâruk Nâfiz Çamlıbel'e, son devir edebiyâtına âit şahsiyetlerden kimlerin hangi isimleri iğreti olarak kullandıklarını sorduğum zaman, bunlardan birkaçını haber vermiş, "Karınca, İbrâhim Alâaddin"dir, demişti.

[34] *Guft-u Gû*, Tırabzon, İkbâl Matbaası, 1329, s. 58 v.d.

TÜRK MÛSIKÎSİ BİZANS AKSİYONU MUDUR?

Ulvî ERGUNER

Hemen cevap verelim: Hayır.

Zaman zaman Batı ve Batı müziği sempatizanı çevreler mevzûu yeteri kadar tedkîk etmeden yanlış olarak, Türk mûsıkîsinin Bizans aksiyonu olduğunu, millî olmadığını hattâ geri kalmışlığın sebeplerinden olduğunu beyân edip bu mûsıkînin terkedilerek yerine çok sesli Batı mûsıkîsinin getirilmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Böylece mevzû milliyetçilik ve gericilik sahâlarına da itilmiş ve tartışmalar devâm edegelmiştir.

Bu iddiâlar mevzû tedkîk edilmeden en kolay yol olan inkâr seviyesinde kalmıştır, tamâmen asılsızdır.

Türk mûsıkîsi millîdir, ileri bir anlayışın, kültürün ortaya koyduğu binlerce yıllık mâzîye sâhip bir sanat gücüdür.

Mûsıkî de mîmârî, örf ve âdetler ve dîğer sanat kolları gibi milletlerin târîhî hayâtı ile ilgili, binlerce yılın meydâna getirdiği; milletin içine sindirdiği; mekanik ile ilgisi az fertlerin tasarrufları ile ânî istikaamet değiştirmesi kolay olmayan bir sanattır; milletin benliğidir.

Bu geniş mevzûda çok şeyler yazılabilir ise de şimdilik târîhî seyir ve millî mûsıkînin yapısı bakımından Bizans aksiyonu olamıyacağını belirteceğiz.

İddiâcılara, Batı müziğini aynen almak istiyenlere şunu sormak yerindedir. Alınması istenen mûsıkî bir İtalyan, Alman, İngiliz, Rus v.s. aksiyonu değil midir? Atılması istenen Türk mûsıkîsinden daha mı millîdir?

Türk mûsıkîsinin, Bizans olmayıp millî olduğunu daha kolay incelemek için, mûsıkîmizi aşağıda belirtilen dört ana çeşitte toplayacağız.

a) Askerî Türk Mûsıkîsi,
b) Mistik Türk Mûsıkîsi,
c) Türk Halk Mûsıkîsi,
d) Klâsik Türk Mûsıkîsi.

Bu dört bölüm, yapıları, ritmleri, dizi ve ezgileri, ruhları bakımından aynı kökten olup, biribirlerinin tamamlayıcıları ve aynı milletin ortaya koyduğu müşterek bir yapıdadırlar. Bunların biri diğerinden ayrı mütâlâa edilemez. Böyle bir gayret gösterilse bile değeri ve mânâsı olmayan bir gayret olarak kalmaya mahkûmdur, hakîkat dışı bir düşüncedir.

a) Askerî Türk Mûsıkîsi

Askerî Türk Mûsıkîsi ve icrâ teşkîlâtı, Türk târîhi kadar eski bir mâzîye sâhiptir. Ortaasya'da iken gelişmiş, diğer milletlerdeki örneklerine benzemiyen yalnız Türklere mahsus teşkîlâtta ve melodik yapıda olup, bilhassa vurgu sazları çok gelişmiş, vuruşları orijinal, volümü çok yüksek, dinamik ve sanat gücü olan bir mûsıkîdir.

Elimizde bulunan örnekler bugünün bandoları tarafından da icrâ edilebilecek güçtedir ve edilmektedir de.

1826 târîhinde II. Sultan Mahmud zamânında Yeniçeri Ocağı'nın lâğvı sırasında bu teşkîlât da kaldırılmış ve yerini Avrupa'da gelişen bandolara bırakmıştır.

Târihte birçok milletlerde, gelişmiş bir askerî mûsıkî olmamakla berâber, böyle bir mûsıkîye sâhip olanlar, bunları tam teşkîlâtı ile sembol olarak devâm ettirmişlerdir.

Mahmud Şevket ve Enver Paşalar bu teşkîlâtı yeniden kurmuşlar ve Cumhûriyet devrinde de sembol olarak 1953 yılında Askerî Müze kadrosunda eksik ve minyatür bir takım kurmuşlardır.

Avrupa ve Uzak Doğu'da yapılan festivallere katılan bu târîhî Mehter, eksik kadrosuna rağmen, benzerlerinden da-

ha üstün olduğunu dinamizmini, vurgu orijinini, volümünü, üstün tesîr kaabiliyetini her defâsında ortaya koymuş, gerek bilim çevrelerinde, gerek halk üzerinde târihî tesîrini tekrarlamıştır.

Türk askerî mûsıkîsinden eski Türk kaynaklarında, bu arada, Divânü Lûgaati't-Türk'de Büyük İskender'in Doğu seferi sırasında Türk Hâkaanı Şu'nun Balasagun'da 360 nevbet vurduğundan bahsedilmektedir. Bunlar ve pek çok delîller Türk askerî mûsıkîsinin son yüzyıldaki yapısı ve melodik şekli ile Bizans'dan ve Türk Anadolu'ya gelmeden evvel daha Ortaasya'da iken bilinmekte ve icrâ edilmekte olduğunu göstermektedir. Ortaasya'da iken askerî mûsıkî icrâ teşkîlâtına izâfe edilen Tuğ (kös, davul, sancak, nevbet vurma, mehter) tâbîri zamanla Tabılhâne ve Osmanlı İmparatorluğu devrinin orta ve sonlarına doğru Mehter-Mihter (ulu, ekber) olarak değişmiştir.

Nevbet tâbîri ise, Tuğ veyâ Mehter'in bir eseri icrâ ediş hâlidir.

Eski Türklerde Tuğ (davul ve sancak) hâkimiyet alâmeti olarak kullanılmıştır. Hükümdarlar beylik verdiklerine Tuğ gönderirler, beyliği geri alırken de Tuğ'u da geri alırlardı. Bu âdet bütün Türk devletlerinde devâm edegelmiş olup, Selçuk hükümdârı da Osman Bey'e Tuğ göndererek beyliğini tanımıştı. (Milâdî 1289).

Ferman ve bağımsızlık alâmeti Tuğ'un geldiğinde ikindi vakti idi. Osman Gaazî, Dîvan kurdurarak ilk defâ nevbet çaldırdı ve mâiyeti ile birlikte nevbeti ayakta dinlediler.

Selçuklular tarafından gönderilen davul'un XVII. yüzyılda Bursa'da İç Kale'deki Sultan Orhan Câmiinde asılı durduğu Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi, Cilt II, s. 9'daki "Orhan davulu dedikleri tabl-ı kebîr, bu câmii'n bir tâkında asılıdır. Devlet-i Osmâniyye'de iptidâ bu davul çalınmıştır." yazısından anlaşılmaktadır. Bu davul 1809 da Orhan Gaazî Câmii ile berâber yanmıştır.

Sultan Orhan davul vurduğundan Osmanlılar devrinde davulun pîri olarak tanınır. Târihde askerî mûsıkîde her sazın bir pîri olmuştur. Sarı pirinç borunun pîri de onu îcâd

ettiği rivâyet edilen Anadolu Fâtihi Selçuk hükümdârı Alp-aslan'dır. Tuğlar en fazla 9 kat olmakta iken Osmanlılar devrinde 16 kata kadar çıkmıştır.

En çok katlı Mehter veyâ Tuğ hükümdârındır (Kaan, hâkan, sultan, şâh, pâdişâh v.s.); Sonra vezîr-i âzam, vezirler, defterdâr, reîsü'l-küttâb, beylerbeyi, beyler, sancak beyleri, yürük beyleri, kaleler kumandanlıkları gibi makamlarda muhtelif kat mehterler bulunur, ayrıca esnaf mehterleri halk içinde icrâ olunurlar idi. Sulh zamanlarında muâyyen vakitlerde növbet vuran mehterler, savaş alanlarında yüzlercesi bir araya gelerek icrâları ile ordunun mânevîyâtını arttırır, ortalığa dehşet verirlerdi. Savaşlarda muhâsım taraf ekseriyâ mehterin icrâsından yılgınlık getirmişler ve bu meyanda mehterleri susturmaya çalışmışlar, rivâyete göre Haçlı Seferleri sırasında Selâhaddin Eyyûbî kukumandasındaki Türk ordularında bulunan mehterler düşman üzerinde tesîr yapmış, Aslan Yürekli Richard adı ile anılan kral, kumandanlarına askerden evvel şu kahredici mûsıkîyi susturun emrini vermiştir.

Askerî mûsıkîde kullanılan nefesli sazlardan bir kısmının bugün icrâcıları kalmamış, fakat halkla birlikte kullanılanların icrâsı bugün Anadolu ve Asya'da Türkler arasında devâm etmektedir.

Nefesli sazlar yanında başka mûsıkîlerde de kullanılan vurgu sazlarının da askerî mûsıkîde önemli rolleri vardır.

Nakkaare: Çifte nâra, bugünkü trampetlerin hizmetlerini yapmış, değişik hâliyle dînî mûsıkîde kudüm adıyle kullanılmıştır.

Defler: Muhtelif büyüklükte ve şekilde olup dîğer mûsıkî çeşitlerinde de kullanılmış, değişik şekilleriyle, bendirmazhar adları altında dînî mûsıkîde de kullanılmıştır.

Kösler: Kûs, köpürge, tuğ adları ile de isimlendirilmiş yuvarlak ve yassı biçimde, at, deve ve fillerle taşınabilecek büyüklüklerde çok büyük ebâdda sâbit bir nevî davuldur.

Ziller: Zil, çeng, zenç gibi isimler alan çeşitli büyüklük-

te dâire şeklinde, mâdenî bir vurgu âleti olup dînî mûsıkîde daha ufak çapta olanı halîle adı ile kullanılmıştır.

Kaşgârlı Mahmud zilden çeng adı ile bahsetmekte ve Türkler'in Anadolu'ya gelmeden evvel de zil kullandıklarını bildirmektedir.

Avrupalılar zilleri savaşlarda ve sefâretlerdeki icrâları ile ve mehter vâsıtasıyle tanımışlardır. La Borde, 1780 yılında, bir yazısında zillerin Türk asıllı olduğunu ve Türk askerî mûsıkîsinde kullanıldığını ve târîfini yapıp kendi bandolarında da kullanılmasının isâbetli olduğunu belirtir.

Fétis, Manuel des Sompositeurs adlı eserinde zil'den Cymbales Turques olarak bahsedip iyi zillerin Doğu'da imâl edildiğini yazar. 1845 yılında yayınlanan Fransızca ticâret almanağında ziller cymbales Turques olarak kayıtlıdır.

Bugün de zillerin en iyi îmâlcileri Türkiye'de olup ihraç malları arasındadır.

Davul, Türk askerî mûsıkîsinde ve halk mûsıkîsinde Türklerin esas vurgu sazı olup (köpürge, küvriği, tuğ, tabıl) gibi isimler de almış çok eski zamanlardan beri kullanılmıştır. Avrupa Haçlı Seferleri'nden sonra Osmanlılar devrinde savaşlarda ve elçiliklerdeki icrâları ile davulu Türklerdeki şekli ile tanımışlar; birçok yazarlar ve bu arada Mozin, Boiste, Villoteou (Turkishe Trommel, Tambur des Turcs, Dol, Daul) isimleri ile kaydedip Türk menşe'li olduğunu belirtmişler, askerî mûsıkî teşkîlâtına ve orkestralara da dâhil etmişlerdir.

Mısır ve diğer Arap, Afrika ülkelerinde ise bizde kullanılan şekline Tabl-ı Sultânî-i Türkî, Tabl-ı Türkî gibi isimlerle Türk asıllı olduğunu belirtmişlerdir.

Avrupa'da mehterin çaldığı eserlere benzer eserler yapılmağa başlamış ve bunlara Alla Turca denilmiştir. Bâzı ülkeler de mehtere benzer teşkîlâtlar kurmağa çalışmışlar. Bu arada Saksonya Elektörü ve Polonya Kralı II. Auguste'ün arzûsu üzerine Osmanlı hükümdârı tarafından tam teşkîlâtlı bir mehter, icrâcıları ile birlikte, krala hediye edilmiştir. Birçok sanatçı diğer ülkelere de gitmişler ise de kurulan mehterler Türkler'deki kadar başarılı olamamıştır.

— Devamı gelecek sayımızda —

FÂRUK NÂFİZ'E KIT'ALAR

Her mevsim ayrı râyiha, her gün bir ayrı renk
Bir bahçedir ki şi'ri tükenmez baharları;
Her şi'ri hoş, güzelse de Fârûk Nâfiz'in
Şehkârıdır muhakkak onun Han Duvarları.

★

Gam yüklü ve kasvetli bu sâhilde ne varsa,
Gökten ve ufuktan sanırım gözyaşı çağlar.
Fârûk ile birlikte bütün duygular öldü;
"Bir türbe ki rûhum gelen ağlar, geçen ağlar."

★

Ömrünün çok günü geçmişti bu sâhillerde
San Boğazlar'dan ibâretti onun dünyâsı;
Körfezin, içli, yanık bülbülü artık sustu,
Boğaz'ın kaldı ne bir zevki, ne bir mânâsı.

★

Tanımak en büyük ihsân-ı Hudâ oldu bana,
Mîr-i Fârûk ile Yahyâ-yı azîmüşşânı;
Şimdi onlarla geçen günleri yâd ettikçe
Gönlümün tâzelenir derd ü gam u hicrânı

Hâlis Erginer

ÖLÜMÜ DOLAYISI İLE

FÂRUK NÂFİZ İÇİN

Muhsin ZİYÂ

En az kırk elli senelik bir nesle şiir dünyâsının sesini, âhengini, rengini veren, bir kelime ile, şiiri sevdiren, gönül ülkelerinin usta şâiri, Fâruk Nâfiz Çamlıbel de, ebediyete intikâl etti.

Hiç olmazsa orta tahsil görmüş, bugün yarım asrı doldurmuş ömründe, türlü hayat tecrübeleri edinmiş her Türk'ün, **Han Duvarları**'nı, ezberden okuyabilecek kadar içinden duyduğunu hepimiz biliriz. Hangimiz o gençlik yıllarında, Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış'ın acı sonunu görebilmek için, şâirle berâber handan hana koşmamışızdır?

Ama Han Duvarları'nda bizi ezik bir iç acısına uğratan şâir, diğer şiirlerinde bize, yaşama zevkini derinden tattırmasını, tabiattaki ince güzellikleri görebilmeyi, renkli mısrâlarla sunmuştur. Hasretimizi, sevgimizi sanki içimize girerek gören, bizim söze tahvîl ederek ifâde edemediğimiz nice gizli, belirsiz duygularımızı, bir sihirbaz değneği ile, dil havuzlarından îtinâ ile topladığı kelimelerinden ördüğü, benzersiz mısrâlarında bize iletirdi. Sanki doğuşta, bilinmez dünyâlardan getirdiği bir sihirli aynası vardı. Burada bize, bahârın yeşillikler içindeki türlü çiçeklerini, şimdi hayâl ederek içimizde yaşattığımız nice durgun, olgun mehtaplı ve yıldızlı geceleri ile, mâzî olmuş yazları, havuzlarda paslanan sonbaharları ve kış bahçelerini gösterirdi.

Türlü toprak tabakalarından süzüldükten sonra, billûrlaşıp, çağlayan sular gibi, asırların filtrelerinden geçtik-

ten sonra, bir gönül dili olan Türkçe ile yazdığı mısrâlarında, hem kendinin hemde Türkçenin zaferleri yaşamaktadır. Mısralarda yanyana gelen ve bizi kolayca kendi dünyâlarına götüren ve içimize sinen kelimelerin, hiç biri iğreti ve kaba değildir. O kadar incedir ki, şâirin zaman zaman yazdığı hece vezinli şiirlerinde bile, bu yüzden, ince bir mûsikî duyulur gibidir. Hepsi yerli yerindedir. Bir kelime değiştirecek olsanız, sanki murassâ bir tacın, sıralanmış elmaslarından biri yerinden oynamış gibi, bir seyreklik bir çirkinlikle karşılaşacağınız muhakkaktır.

Çok seneler evvel, annemin elinden tutmuş olarak, bir kuyumcu dükkânına girmiştik. Annem yüzüğünde eksik olan bir taşın yeniden takılması isteğini belirtince, kırçıl bıyıkları îtinâ ile taranmış kuyumcu, tezgâhın altından billûr bir kâse çıkardı. Kâsenin içinde her renkten bir sürü yüzük taşı vardı. Lâaller, zümrütler, yâkutlar ve daha bir sürü renkteki taşlar, tertemiz kuyumcu dükkânına dolan Orta-anadolu'nun bol aydınlığı içinde, herbiri kendi renk dünyâlarının pırıltıları içindeydiler. Kuyumcu eline pırıl pırıl bir pens alarak annemin istediği taşları îtinâ ile dîğerlerinden ayırıyordu.

Bu ayırıştaki hareketler, o kadar îtinâlı, o kadar inceydi ki, seneler sonra Fâruk Nâfiz'i okurken, onun şiirindeki kelimelerin seçilişi bana, hep o kuyumcu dükkânındaki taşların yerli yerine konarak, bir güzelliğin şâhikasına çıkma gayretinin çabalamasını hatırlatırdı.

Filhakîka şimdi merhûm olan, büyük şâirimizin, mübalâğasız, bütün şiirlerindeki kelimeler yerli yerindedir. O kadar ki, belirtmek istediği duygu ve düşünce için seçtiği kelimeler, kullanılabilecek olanların en incesi, dilimizin en öğünülecek ziynetleridir. Böylece şâir, billûr kâselerden topladığı en güzel, en renkli kelimelerle şiirlerini murassâ bedîalar hâline getirmiştir. Dolayısı ile, Türkçemizi en iyi kullanan şâirde, lisan bir su kadar akıcı ve berraktır.

Bakıyormuş gibi bir sarp uçurumdan derine,
Kararır gözlerim indikçe derin gözlerine.

beytinde, sevgilinin gözlerindeki derinliği, duyulan engin sevgi ve heyecânı, başka hangi dil ve o dilin hangi kelimeleri, bu kadar güzel, bu kadar renkli ve uçurumlarla canlandırıldığı gibi, bu kadar atmosferi ile anlatabilir?

Şâir arûza öyle hâkim, onu o kadar içinde duyarak kullanırdı ki, zaman zaman yazdığı, hece vezninde olan şiirlerinde bile, arûzun tatlı hava ve ince mûsıkîsi sezilir gibidir:

Ve binbir güzellik doğar da günde,
Birini almaya bir ömür yetmez.

Burada heceyi garipsemiyor insan. Ayrıca beytin, dünyâyı ve yaşamayı güzelleştiren, tatlandıran, ne ince bir işlenişi vardır.

Yahya Kemal, İstanbul ve Târih şâiriydi. Çamlıbel ise, daha ziyâde sevgi, duygu, yaşama, bir kelime ile gönül şâiridir. Aşkın en güzeli, duyguların en renklileri, ihtirâsın en şiddetlisi, hasret ve gurbetin en içlileri ondadır. Bakın:

Farkı yok bir Cennet-âbâdın bu gün vîrâneden
Şimdi medhaller karanlık, bahçeler tenhâ, neden?

beytinde, bir aşk ayrılığının, ruhlara döktüğü ağır bulutlar, gölgeli hüzünler, yaşanmakta gibidir. Güneşli, sevgi ve aşk hâtıraları ile dolu, nice yazlardan sonra, duyulan melâlin, daha güzel daha tesirli anlatılması mümkün müdür?

Mevsimleri, güneşi, gölgesi, çiçekleri ve karları ile de şiirleştiren o değil midir? Bakın bir mısrâda nasıl insanın içini genişleten, bahârın ilk günlerine hâs, o yeşil ve o tatlı günleri, bilinmez uzak ,bir yerde hayâl ediyorsunuz:

Sahrâya bahârın daha ilk indiği gündü
Kırlarda gezerken bana bir çeşme göründü

Hele insanı, ömrün fânîliği konusunda, derin derin düşündüren şu kıt'a, hiç düşünmeden iddiâ edilebilir ki, pek az şâir, bunun kadar rengîn, hisli satırlar yazabilmiştir:

Gam çekme tabîatteki yekpâre kederden,
İçlenme dağılmış diye, kuşlarla çiçekler;
Onlar dönecektir, yine gittikleri yerden,
Onlarla giden günlerimiz dönmeyecekler.

Kuşlar ve çiçeklerle giden günlerimizin, bir daha dönmeyecekleri duygusu, içinizi bir buğu gibi sarmıyor mu?

Ya hasret ve gurbet hisleri... Çamlıbel, bunları duyduğu kuvvette, mısrâlarına, yukarıda da temas ettiğimiz üzre, kelimelerin en rengîn olanları ile işlemesini bilmiştir. Bu bahse gelince, hemen hatırınıza,

Bir kuş tanıyordum ki bahar'da
Salkımlar açan bahçemin üstünde uçar da

diye başlayan ve mehtâba yakın noktalarda öte öte gurbeti dile getirip, bir kış günü hasrete dayanamayıp ölen, o endâmı uzun, tüyleri parlak, sesi vahşî kuş, gelmiyor mu?

Bütün bunları sayıp dökmek neye yarar ki? Biliyoruz ki, artık bütün bunları yaratan gönül illeri şâirimiz artık yok. O olmadığı gibi, o yolda yazan, ona benzemek isteyen şâirlerimiz de yok. Bu bakımdan âdetâ şiirsiz kalma çâresizliği içindeyiz. Ne fecî...

Yine ona dönmek, onun mısrâlarında dinlenmekten başka çâre kalmıyor. Onun bir kıt'asıyle son defa ona sesleniyor ve bâd'dan onu uyandırmamasını diliyorum:

Âh eden kimdir bu sâat kuytuda,
Sustu bülbüller hıyâban uykuda.
Şimdi ay bir serv-i sîmindir suda
Esme ey bâd... Esme cânan uykuda.

MİNÂRE

Mîmârî ve Mânâ

İhsan Bingüler

Mîmârî de, diğer sanatlar gibi bir ifâde tarzıdır; bir lisandır, bir mânâdır. Lâkin, bu lisan bilinmedikçe mânâ anlaşılamaz, zevkine erilemez, künhüne varılamaz da, "Bir binâdır" denilir ve geçilir.

Yalan değil, mîmârî, mânâ ve duygu karışmamış veyâ yanlış, kötü, sathî düşüncelerin mahsûlü olan binâlarda ne mîmârî vardır, ne de mânâ... Belki de, çirkin bir mânâ, duygusuz bir hezeyan demek daha doğru olur. Biz, ticâret, menfaat, özenti kokan, "mîmârî" denemiyecek bu duygusuz hezeyanları bir yana bırakalım da, içli, özlü, duygulu, mesleğinin âşıkı, sanatının ehli olan, hakîkî sanatkârların eserlerinden bahsedelim.

Minâre nedir? Niçin yapılır?

Namaz vakitlerinde, mü'minlere büyük bir makaamdan vâki' olan dâveti duyurmak için "Müezzin" denilen bir münâdî tarafından tebliğ edilen bu sadânın, işitilmesine yarayan yüksek bir yapıya "Minâre" denir. Kelimenin Arapçadaki aslı **manârâ**'dır. "Nûr"dan gelir ve "Nûr Kulesi" demektir. Kelimeye **minâre** inceliğini ve **minâre** güzelliğini verenler, Türklerdir. Lâkin, asıl mânâsı biraz daha şumûllüdür. Minâre, sâdece sesin uzak mesâfelerden duyulması için yapılmış bir merdiven değildir. Bu yüksek yerden gelen sese kulak verip işlerini, güçlerini bırakarak her şeyi terk edenlerin minâreye bakmak için başlarını elde olmadan yukarıya kaldırmaları gerekir, bu insiyâkî olur. Minâreyi gö-

renin, görüleni gördükten sonra, görünmeyeni düşünmesi gerekir. Minâre denilen bu eserin, mânâ ve ifâdesini de anlamaya çalışması lâzımdır. Ancak o zaman, bu abîdenin mîmârîsinin zevkine varılabilir. Minâre, sanat kisvesine bürünmüş, tahaccür ve tecessüm etmiş, şekil haline girmiş, bir lisan veyâ dile gelmiş bir sanattır. Şâkuulî duruşu ile, insanı, işâret etmiş olduğu semâlara, fezâlara baktırmaktadır. Bu esnada yukarıya bakanın duyduğu, minâreden gelen ilk söz: "Allahüekber" dir. "Allahüekber" demek, "Allah büyük tür, Tanrı uludur" demek değildir, "Allâh en büyüktür" demektir. Yâni, semâlara bakıp da hayretlere düşen insana, Allâh'ın ne ölçüde büyük olduğunu anlatır. İşte burada, ezan ifâdesi ile minâre mîmârîsi birbirini tamamlar.

Müezzin, henüz minâreye çıkmamış iken, alt kapısında görüldüğünde, insan denilen bu mûcizenin, içerisi dışarıya pek aksetmeyen, "minâre" ismini verdiğimiz sanat şâheserinin kapısından içeri girmesiyle kaybolması bir olur. Artık o insan dışarıdan görülmez. Sanatın da içerisi, iç âlemi dışarıdan görülmez. O kapıdan sanat dünyâsına, mânâ âlemine girildi mi, o derûnî âlemde neler olup bitiyor? Sanatın ve mânânın dışında kalanlar, onu göremez, göremediklerini de bilemezler. Ammâ biraz beklerlerse çok hayrete şâyân bir şeyle karşılaşırlar: Aşağıda kaybolan bu insan, yukarıda "Şerefe" denilen şerefli ve yüksek mahalde tekrar görülür. Aslı **şürfe** (çıkıntı) demek olan **şerefe**'ye bu sesi ve âdetâ bu mânâyı daha uygun bulanlar da yine Türklerdir. O halde, bu sanat âbîdesinin içindeki mânâ âleminde insanı yükselten bir hâdise cereyân etmiştir. Bir sanat ve mânâ vâsıtası o kapıda kaybolan insanı almış, bir takım meşakkatli, külfetli dehlizlerden, karanlık zannedilen âlemlerden geçirmiş, adım adım, basamak basamak, onu yükseltip şereflendirmiş, şerefeye çıkarmıştır. Sanat âlemi, bu kadar zifirî karanlık olsaydı, oraya giren insan kaybolur, bir yerlere çarpıp parçalanır ve mahvolurdu. Hayır! Orası, içine girenleri mânevî bir gözle, derinlerden gelen bir ışığın aydınlığı ve yardımıyle sendelemeden, dar zannedilen ve dış âlem ile alâkasını kesmiş olan, kapalı bir mekânda onu hiç şaşırtmayacak, düşürmeyecek, aksine her adımda onu yükseltecek

ve tek bir istikaamete sevk edecek bir sanatla yapılmıştır. Asıl korkulu, hedefsiz, istikaametsiz, cihetsiz yollar minârenin dışında kalan yollardır. Kimisi çirkefli suların toplanıp akdığı, "Yükseliyorum" diyen insanı her adımda biraz daha aşağılatan yokuşlar, kimisi "Yürüyorum" diye bir çok yorgunluklarla insanın iflâhını kesen, her tırmanışda "Yükseldim" zannederken tersine götüren bayırlar, kimisi herkesin gittiği ve kolay diye tercîh edilen, nereye gittiği sorulmayan çapraşık ve karmakarışık yollar, işte bütün bunlar minârenin, minâredeki mâneviyâtın dışındakilerdir.

Minârede yukarı doğru çıktıkça, sanatın basamaklarını, mânânın kademelerini aştıkça; şerefli bir yerden, şerefenin kapısından sızan bir nûr, bir ışık ve tertemiz hava, fikir veyâ şekil sanatkârını teşvik ve terfî' eder. Bu merdiven, ne kadar dar görünürse görünsün, çok mazbut ve disiplinli olduğu için, derûnî âlemine girenleri sıkmaz. Bâzan, buna "Çile" diyenler de olmuştur, fakat hiç de öyle değildir. Ne kadar çetin ve yorucu olursa olsun, yükselmenin zevkini tattırır, hele şerefeye çıkıp aşağılara, aşağıdakilere nisbetle daha engin ufukları görünce, geniş ve rahat bir nefes aldırır insana, ferâha kavuşturur. Artık buraya çıkınca, ezan onda, elinde olmadan bir haykırma, "Allahüekber" bir ızhâr-ı derûn olur ve aşağıdakileri çağırır da der ki: "Siz de felâha gelin, siz de yükselin de Allâh'ın daha büyük olduğunu görün, küçükleri, küçüklükleri terkedin, ulvîyet, azamet, kudret ve pâyânsız bir saltanat sâhibi olan bu Pâdişâhın önünde eğilin, secdeye kapanın, yalvarın yakarın. Zîrâ yalnız ve yalnız onun önünde başını eğip yerlere kapanan insan bir şerefe nâil olmuştur. O insan, onun önünde eğilip, secdeye kapandıkça, zelil ve hakir değil, haddini bilmiş, kendi mânâsını anlamış, bir "Melîk-i Muktedir"e ilticâ ile hâcâtını arzetmiş; münâcaatını yapmış benliğini teslîm edip Müslüman olmuş, türlü türlü musîbetler, âfetler, hastalıklar ve illetlerle dolu âlemde kendisini emniyet altında görüp kurtulmuş, haysiyet ve şerefini de kurtarmış ve kimsenin önünde eğilmemek imtiyâzını kazanmıştır.

İşte minârenin mîmârı, bir kule gibi incecik yaptığı bu âbidenin içinde yükselmenin yolunu göstermiş ve bunu

anlamayanlara ızhâr etmenin faydası olmadığını bildiğinden, merdiveni "Extérioristler" için Piscine merdivenlerinde olduğu gibi dışarda yapmayıp içerde yapmış, yalnız sanat ve mânâ âşıklarını oraya çağırarak, onları sanat ve îmânın emniyetli muhâfazası içinde bir mihrâkın, bir mihverin etrafında pervaneler gibi tavâf ettirerek döndürmüş, her devredişde biraz daha yükseltmiş ve şerefeye öyle çıkartmıştır. Fakat şerefeye çıkan bu îmanlı ve sanatkâr ruhlu insanın içinde, bu defâ daha üst şerefelere varmak için yeniden bir arzu, bir aşk belirmiş, daha üstün bir sanat âlemi'ne, bir mânâ fezâsına yükselmek arzûsuyla kalbinde ateşler tutuşmuştur. Evet, daha iyi, daha güzel, daha doğru, daha ulvî olmak insan içinde sönmemesi îcâbeden bir alev, bir sevk-ı tabiî olmalıdır, fakat en üst dereceye varılsa da bu sefer, sivri bir uç, ona sonsuzluğu, nâmütenâhîliği gösterecek, ezan vazîfesini yaparken başladığı noktada onu bitirecek. Yani "Allahüekber" deyip Allâh'ın ulaşılamıyacak bir makaam olduğunu, visâlin mümkün olmadığını söyliyerek, aşağı inip halka karışacak, toprağa düşecek, her hayat gibi ölümle bitecek.

Hayâliyle tesellîdir, gönül meyl-î visâl étmez
Gönülden taşra bir yâr olduğun âşık hayâl étmez

(Gönül, kavuşmaya meyletmeyip yârin hayâliyle tesellî bulur. Çünkü âşık, sevdiğinin, kendi gönlü dışında olduğunu düşünmez ki...)

Kemâl-î aşka tâlib, muhterizdir hüsn-i sûretden
Ki kayd-î hüsn-i sûret âşıkî sâhib-kemâl étmez.

(Aşkın kemâlini isteyen, görünüş güzelliğinden uzaktır. Çünkü görünüş güzelliğine bağlanmak âşıkı kemâl sâhibi yapmaz.)

Haklısın ey **Fûzûlî**, haklısın amma, hayatta iken bir minâreye çıkmamış, çıkamasa da çıkmaya niyet etmemiş, çıkamamışsa da tırmanamamış, geniş ufukları görememiş, minâreler inşâ edenlere, mînârelere çıkanlara imrenmemiş insanlara çok yazık olmuştur.

Minâre! Ey sanat eseri, ey mânâlı âbide, meğer sende ne mânâlar varmış! Ben seni anlamazdım da, uzaktan, hattâ bâzan yüzüne bile bakmadan, senden gelen dâveti dinlemeden, hele senin bir nûr kulesi olduğunu bilmeden, pek karanlık zannettiğim, pek çetin sandığım içine girmeden, senin açık kapından dalmadan, oradan bir lezzet almadan geçer, giderdim.

Ömür boyunca senden gelen dâvetlere, icâbet etmedim, ammâ, hayâtın sonunda herkesin mecbur ve mahkûm olduğu bir dâvet var. Ona nasıl uyacaksak, hayat boyunca bizi çağıran, bizi yükseklere çıkaracak ve bilmediğimiz manzaraları gösterecek olan bu dâvete koşmalı imiş. Tevekkeli, ilk münâdî:

"Ölmeden evvel, ölmek sırrına eriniz."

dememiş.

KARANFİL

Geldi hülyâlar ilinden bahçeye,
Bir ılık rüzgârla, gönlüm mesteden.

Açtı Sultânî-yegâhın faslını,
Dalda bülbül devreder âhesteden.

Rûh uyarken meyle şevk âhengine,
Şarkılar dinler ilâhî besteden.

Böyle son akşamda kalbin ufkuna,
Düştü gûyâ bir karanfil desteden.

Tahir Arıksoy

SEHERYELİ

Seheryeli ben gidemem şimdilik,
Sen git benim için var seher yeli.
Tâzimle vâsıl ol Mekke şehrine,
Mescid-i Harâm'a gir seher yeli.

Kıyamla huzûr-ı Rahman'a yürü,
Rükû'unda kavrul, secdede eri,
Mutlu göz yaşların ıslatsın yeri,
Kalsın gördüklerin sır, seher yeli.

Yanında berâber götür gönlümü,
Erkân'a usûl'e yatır gönlümü,
Arınsın, Zemzem'e batır gönlümü,
Halı yap Kâbe'ye, ser seher yeli.

Soyun bu varlıktan ihrâm'a bürün,
Arafat dağında Rabbım'a görün,
Bütün isyânına tövbe kıl, arın
Vakfe'de edeble dur seher yeli.

Her derdin ilâcı var zemzeminde,
En kutlu ibâdet Tavaf deminde,
Hacerü'l-Esved var köşe yerinde
Hasretle yüzünü sür seher yeli.

Noksan koma dikkatli tut işini,
Mine'de Rahmân'a ada başını,
Al Müzdelife'den lânet taşını,
Hışmile şeytana vur seher yeli.

Fariğ olma zikre girip coşmadan
Gelme aşkın ateşinde pişmeden
Safâ-Merve arasında koşmadan
Kesilsin dizinde fer seher yeli.

Gaafil olma her şeyini edâ et,
Hakk'a sığın Erenler'e nidâ et.
Vakti geldi artık arz-ı vedâ et
Dön de Medîne'yi gör seher yeli.

Medine'nin Hicret görmüş yolu var,
Ârîflere neler söyler, dili var...
Ortasında Lemyezel'in G Ü L'ü var
Selât ü selâmla der seher yeli.

Celâleddin AKAD

Muhiddin Nalbandoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nın Kahraman Çocukları* — Hikâyeler Antolojisi —, Kaynak Yayınları: 1, Türk Çocuğunun Kütüphânesi Nu. 1, Birinci Baskı, İstanbul, Sile Matbaası, 1972, 319 sayfa, 20 TL.

Eserde, Kurtuluş Savaşı yıllarında —beş sene müddetle— düşmana karşı anne ve babaları ile berâber savaşan, çeşitli durumlarda büyük yararlıklar gösteren, vatan uğrunda genç yaşta şehit olan çocuk kahramanlıkların biribirinden güzel ve heyecanlı 27 hikâyesi bir araya toplanmıştır.

Kitapta yer alan hikâyelerin hemen hepsi gerçek kahramanlık olaylarıdır. Bunların kaynaklarının ve *Tarihçe* bölümünün ikinci cildin başında verileceği elimizdeki kitabın, C. I, s. 32'de bildirilmektedir. Kaleme alınan kahramanlık olayları o büyük ve mukaddes savaş'ın (Millî Mücâdele'nin) binlerce, onbinlerce kahramanından ancak binde-birinin, bulunabilen hikâyeleridir. Bu hikâyeler yerli ve millî konuları içine almaktadır; zâten, bu yayınevinin başta gelen gaayesi de, bu dizide bu çeşit konuları ele almaktır; çünkü, Türk çocuk edebiyâtı çok zengin ve eşsiz bir millî pınar gibidir. Bu kaynağın sularından yararlanmak, onlardan yarınımızın ümîdi olan yavrularımızı haberli kılmak zorundayız. Türk çocuklarının millî ve vatanî duygularının gelişmesi bu gibi mevzûların işlenmesi ile de mümkün olacaktır.

Eserin otuzbirinci sayfasına kadar —başta *İstiklâl Marşı* olmak üzere— milliyet ve kahramanlık duygularını, vatan ve millet sevgisini dile getiren, hepsi biribirinden güzel şiirler yer almış, yirmiyedi hikâyeden dokuzunun yazarı zikredilmiştir. Yazar isimlerine hikâyelerin sonunda değil, ancak baş tarafta bulunan *İçindekiler* kısmında rastlıyoruz. Kitap temiz ve düzgün bir baskı tekniği ile hazırlanmış, cildli, bakıldıkça insanı duygulandıran ve çok şey ifâde etmek isteyen mânâlı, ofset bir kapağa sâhiptir.

Türk çocuğunun kütüphânesinde derin bir boşluğu dolduracak böyle bir kitabın basımını, sonsuz bir memnunlukla karşılıyor, başta yazar olmak üzere, bizlere kadar uzanmasını têmin eden Kaynak Yayınları'na teşekkürü vazîfe biliyor, ikinci cildini ve bu dizinin devâmı olacak millî mevzûlardaki yayınları sabırsızlıkla bekliyoruz.

★

Cumhuriyet'le Birlikte Türkiye'de Folklor ve Etnoğrafya Çalışmaları, Hazırlayan: M. Şâkir Ülkütaşır, Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Yayınları — 1, Millî Folklor Enstitüsü Yayınları — 6, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1972, 103 sayfa, 5 TL.

Kitabın içindekileri dile getiren cümlelere *Giriş* kısmının son parağrafında rastlıyoruz: "Gaayesi; daha çok Türkiyât Enstitüsü, Etnoğrafya Müzesi, Devlet Konservatuvarı gibi resmî nitelikteki kuruluşla-

rin; Halkevleri, Türk Dil Kurumu, Türk Halk Bilgisi Derneği gibi kamu yararına hizmet eden kültür kuruluşlarının elli yıl içindeki çalışma ve yayınlarını etraflıca açıklamakta olan bu kitapta, Türk Folklor'una hizmetleri geçen derneklerin, bu arada bâzı dergi ve gazetelerin çalışmaları da kısaca yâni, genel çizgiler ile açıklanmıştır. Şahsî çalışma ve yayınlar bu kitabın dışında tutulmuştur."; "Bu alanda değerli hizmetleri geçmiş ve bugün (ebediyete intikâl etmiş olan Folklorcular'ın adları zikredilmekle yetinilmiştir." (S. 21, 6).

Kitap içindekiler, yazarın *Önsöz*'ünden sonra, Millî Folklor Enstitüsü Müdür Yardımcısı Sayın Nâil Tan'ın *Yazarın Biyoğrafisi ve Eserleri* başlığını taşıyan tanıtma yazısı ile devâm etmekte, gene yazarın *Giriş* yazısından sonra kitabın muhtevâsına geçilmektedir.

Giriş kısmında Folklor ve Etnoğrafya kelimelerinin iştikâk (etimoloji) ve ta'rifleri üzerinde durulmaktadır. Bundan sonra, *Folklor ve Etnoğrafya'nın Konusu* başlıklı yazıda ise, "Memleketimizde hâlâ bu iki bilim dalının mevzûunun gereği gibi anlaşılamamış olmasından, Folklor'un inceleme ve araştırma alanı ile Etnoğrafya'nınkinin birbirine karıştırıldığından bahsedilmektedir. Evet, her ikisi de halkı inceler, halka âit şeyleri, maddeleri toplar, ammâ biri cemiyetin fikrî, mânevî kültürünü (Folklor), öteki de maddî kültürünü (Etnoğrafya) araştırır. Yâni Folklor, anonim halk edebiyâtı ile oyun ve temâşâ mahsûllerini, bütün gelenek ve inançları; Etnoğrafya ise maddî kültür ile tabîatin sevkine tâbi olup, az uyanmış, ya da her türlü eğitimden yoksun kalmış halk tabakasını inceler" denmektedir.

Mevzûumuza yardımcı olacağı düşüncesi ile Sayın M. Ş. Ülkütaşır'ın eserlerinin kısa da olsa bir plânını takdîm etmenin faydalı olacağını sanıyoruz. Yayınlanmış 14 kitabı, basıma hazır 27 broşürü vardır. Türk Folklor'una ilişkin makaalelerini ise 7 kısımda mütâlâa etmek gerektir: I) *Umûmî Mevzûlar Üzerine Olanlar.* II) *Halk Edebiyâtı, Halk Şâirleri.* III) *Halk Gelenek, Görenek ve İnanmaları.* IV) *Aşîret, Boy, Tarîkat, Etnografya.* V) *Atasözü, Deyim, Efsâne, Mânî, Hikâye.* VI) *Halk Oyunları.* VII) *Halk Hekimliği.*

Memleketimizde, bilhassa son on-onbeş yıl içinde birtakım Folklor kuruluşlarının ortaya çıkmasına rağmen, bu alanda —halk türkü ve oyunları dışında— ne yazık ki ciddî bir şey meydâna getirilememiş olmasından yakınan müellifimizden müsterih olmasını dileriz; zîrâ Folklor ve Etnoğrafya alanında elli yıl içinde yapılan çalışma ve yayınların güzel bir *Tarihçe*'sini dile getiren, millî kültür alanının yayın eserlerinden olan ve bu yolda çalışanların dâimâ rehber ve ilhâm kaynağı sayacakları böyle bir kitabı bizlere kazandırdığı için muhterem M. Ş. Ülkütaşır'a içten tebriklerimizi bildirir bu vesîle ile minnet duygularımızı arzederken te'lîf hayâtının aynı başarı ile devâm etmesini dilemekteyiz.

M. Münîr ATALAR

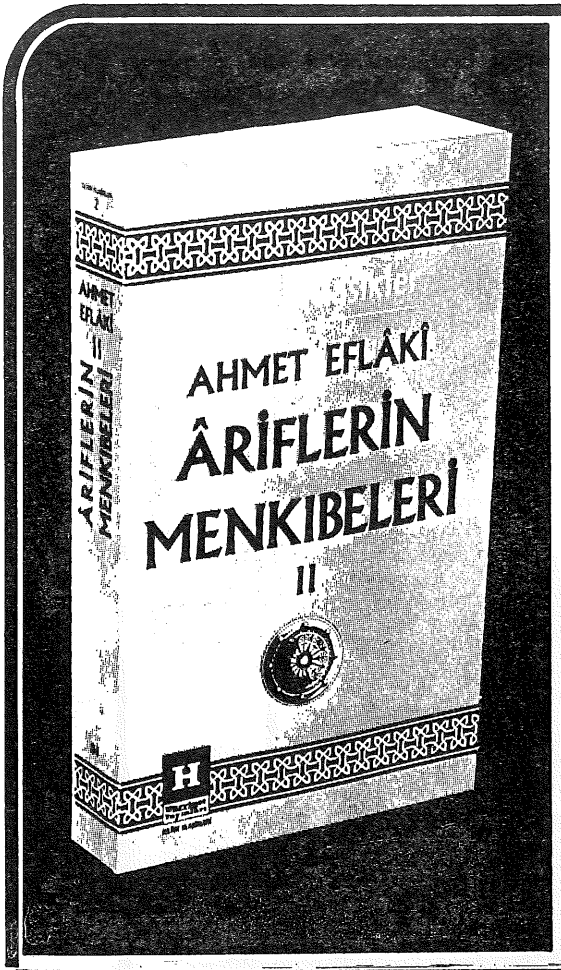

MEVLÂNÂ'nın 700.Ölüm Yıldönümüne **Hürriyet Yayınları** Büyük Bir Klasikle Katılıyor:

ÂRİFLERİN MENKIBELERİ II

Mevlânâ'yı ve çevresini en ince ayrıntılarına kadar, en sağlam bilgilerle dile getiren kaynak eserin II. ve son cildi de yayımlandı.

416 sayfa,15 lira

İki cilt bir arada,992 sayfa, takımı 30 lira

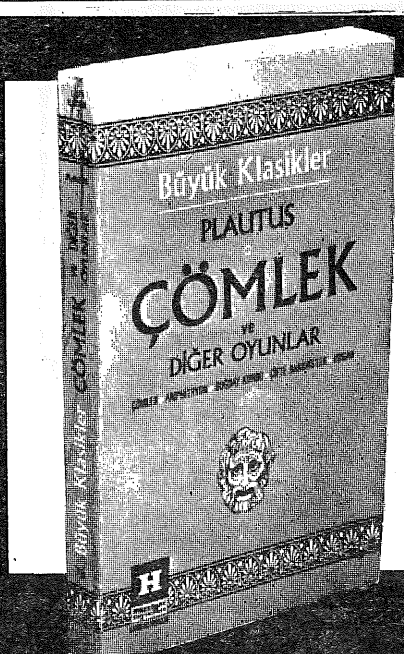

Büyük Klasikler Dizisi Latin Klasiklerinin ikinci kitabını sunar:

PLAUTUS

ÇÖMLEK

ve

DİĞER OYUNLAR

Çeviren: NURULLAH ATAÇ

İ. Ö. III. yüzyılda yaşamış Latin tiyatro yazarı Plautus'un Batı edebiyatını kökten etkilemiş ünlü eserlerinin birinci cildidir. Roma edebiyatının kurucuları arasında yer alan Plautus, tiplerin işlenmesi, canlandırılması ve gülünç durumların yaratılması bakımından dünya tiyatro sanatının en büyük ustalarından biridir. Eserin, Nurullah Ataç'ın örnek sunulması da ayrıca dikkati çekecek bir özelliktir.

Büyük Klasikler, Latin Klasikleri 2, karton kapak içinde, 368 sayfa, 15 lira.

Hürriyet Yayınları

BÜTÜN KİTAPÇILARDA

GENEL DAĞITIM : HUR DAĞITIM
İSTANBUL : 27 38 54 - 27 87 38 - 26 37 79 ANKARA : 11 82 09 - ADANA : 67 67
Ege dağıtımı: İZMİR : 31 615 ESKİŞEHİR : 21 69 - SAMSUN : 10 61

güçünü
maziden
alan
istikbale güvenle bakan
TÜRKİYE
VAKIFLAR
BANKASI

SİPARİŞLER İÇİN
ANKARA : 17 71 56
İSTANBUL : 45 05 94
İZMİR : 25 377
ADANA : 74 72

UMÛMÎ MAĞAZALAR T. A. Ş.

GÜMRÜKLEME — YÜKLEME — BOŞALTMA

DEPOLAMA — NAKLİYE

ALIŞ VE SATIŞA TAVASSUT — İTHÂLÂT, İHRÂCAT

RESEPİSE — VARANT

HİZMETLERİNDE

Mürâcaat Edeceğiniz — Güvenerek İş Verebileceğiniz

DEV BİR KURULUŞ

HER ZAMAN ve HER YERDE

EMRİNİZDE ve HİZMETİNİZDEDİR

Merkezi: ANKARA
Tel. : 11 11 29
24 33 60
Telgraf: UMAT
Münih Şubesi: UMATLAR

Şubeleri: İstanbul Tel: 27 40 29
27 28 27
İzmir 24 517
Mersin 10 81
Samsun 10 77
İskenderun 10 97
Münih 59 26 11

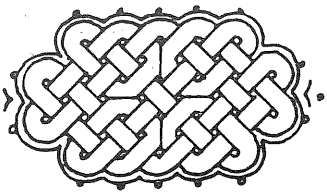

ÜLKER
BİSKÜVİLERİ FABRİKASI

Millî kültürümüze hizmet eden müesseselere yardım etmekle iftihâr duyar.

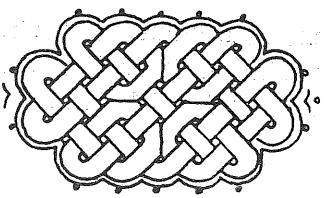

Türkçemizin ve Edebiyâtımızın
yarını için çalışanlara

●

Kubbealtı Akademi Mecmûası'nın 1. sayısındaki Beyannâmemizde belirtildiği gibi, bize gönderilen şiirler serbest söyleyiş şiirleri olmamalıdır.

Biz genç şâirlerimizden ya Âşık tarzının, yahud Dîvan-Tanzîmat ve Millî edebiyat cereyânı devirlerinin belirli nazım şekilleriyle söylenmiş, vezinli, kafiyeli, şekilli şiirler bekliyoruz.

Maksadımız Türkiye'nin bir tek mecmûasında olsun edebiyâtımızın mâzîsi ile olan bağı koparmamaktır. Biz, bu bağı koparmamak rûhunu muhâfaza eden şâirlerimizden şiir bekliyor; onlarla berâber olmak istiyoruz. Bu notu bize gönderilen çok sayıda aykırı yazılar dolayısıyle kayda lüzum görüyoruz.

Şiirlerde dil, milletimiz tarafından son 50 yılda kullanılan en sâde ve tabiî bir konuşma ve yazı dili olacak. Bu şiirlerde uydurma kelimelere de şüphesiz, yer verilmeyecektir.

●

Muhterem Okuyucularımıza :

Mecmûamızın 1. yılına âit 4 nüshası, cildli olarak hazırlanmıştır. Fiatı 25 L. dır. P.K. 107 Beyazıd-İstanbul adresinden isteyiniz.